

Year of publication 1949

ପ୍ରୀତି ସମ୍ପଦ

କଳାକାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ

প্রতিধ্বনি

শ্রীবিনন্দচন্দ্র বৰুৱা
টীয়ক, অসম !

891.451
BAR

২য় সংস্কৰণ

১৮৭০ খাঁক

মাঘ

(ইং ১৯৪৯)

শ্রী বিনন্দ
টীয়ক

মূল্য-২০০

মৰিয়ণী

“বস্তি সাহিত্য মন্দিৰ” হৈ

শ্ৰীবাধা প্ৰসাদ বৰুৱাৰ দ্বাৰাই

প্ৰকাশিত

14199

এল্‌ম প্ৰেচ

৬৩, বিডন ষ্ট্ৰীট, কলিকাতা

শ্ৰীদেবপ্ৰসাদ মিত্ৰ দ্বাৰা ছপা হ'ল।

অৰ্পণ

শ্ৰীযুতা দয়মন্তী দেৱী, মাতৃ দেৱীৰ

কৰকমলত নিঃকিন

জ্যেষ্ঠ পুত্ৰৰ

ক্ষুদ্ৰ উপহাৰ

সেৱক

শ্ৰীবিনন্দ

টায়ক, অসম ।

১৮৬০ শক ২৭ ভাদ ।

নিবেদন

এবাৰ গাঁথিলে মালা লুভীয়া মালীয়ে,
পাৰেকি নেগাঁথি থাকে আকৌ এধাৰ ।

—শঙ্কৰনি—

এবাৰ গঁথা মালাই কাক কিমান সন্তোষ দিছে, তাক মাল্লিয়ে
নেজানে। গঁথাৰ অভ্যাস আছে দেখি এই নতুন মালা গঁথাৰ প্ৰয়াস,
যোগ্য জনৰ মালাই জননী জন্মভূমিৰ দিঙিত ঠাই পালে এই নিঃকিন
মালিৰ মালাই অশ্রুতঃ ভবিৰ ওচৰত পৰি থাকিবলৈ তো ঠাই পাব !
কবি ছুৱৰা দেৱে মালাধাৰি এবাৰ লিৰিকি বিদাৰি চাই এটা মোচোৰা
গাঁঠি দি ইয়াৰ গোঁৱৰ বঢ়াইছে। নিঃকিনৰ, কৃতজ্ঞতাবে পৰিপূৰ্ণ
এখন বুকুৰ পৰা ওলাই অহা এটোপা চকুলোৰ বাহিৰে একো নাই।
আলসুৱা কোমল ছুৱৰা কবিয়ে চকুলোকেই যেন মুকুতা বুলি গ্ৰহণ
কৰে। মালাধাৰ সম্পূৰ্ণ কবিৰ নিমিত্তে, কোনো মতে, মৰহি যোৱা,
তলসৰা, গোন্ধ নাইকিয়া ফুলৰে গোটাই অনা হৈছে তাত সংশয়
নাই। যেই হক, এবাৰ গাঁথিলে, পুনৰ গঁথা আশা স্বাভাৱিক যেতিয়া,
ভগৱন্তই কৰিলে স্বভাৱৰ কাৰ্য্য আকৌ সিদ্ধি হব পাৰে।

১৩ ছেপ্টেম্বৰ ১৯৩৮

২৭ ভাদ ১৮৬০

— নৰ নাৰায়ণৰ ভবিৰ ধূলি—

শ্ৰীবিনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা

জাজী হাই স্কুল।

প্রকাশকৰ কথা ।

১ম তাণ্ডবণ ।

এই পুথি যুগুত কৰোতে কৰি ছুৰবাদেরৰ পাতনি পাই তেখেতক শ্রদ্ধা জনাইছো। অধ্যাপক শ্রীযুত তীৰ্থনাথ শৰ্ম্মা দেৱে বিশেষভাবে সহায় নকৰা হলে— “প্রতিধ্বনি”ৰ ধ্বনি শুনাত বাইজৰ পলম হ’ল হেতেন।

ইতি—

৬৩, বিডন ষ্ট্ৰীট,
কলিকতা ।

}

বিনীত—
প্রকাশক

দ্বিতীয় তাণ্ডবণৰ

নিবেদন

প্রথম তাণ্ডবণৰ কিতাপ শেষ হৈ যোৱাত দ্বিতীয় তাণ্ডবণ যুগুত কৰা হ'ল, এই তাণ্ডবণত কবিতা কোনো কম বেছি কৰা নাই। আগৰ থাকি যোৱা বৰ্ণাশুদ্ধি আদি শুধৰাবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। যি সকল সহৃদয় লোকৰ অমুগ্ৰহত দ্বিতীয় তাণ্ডবণ ছপাব পৰা হ'ল তেখেত সকললৈ আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতাৰ শৰাই আগবঢ়ালো, বৰ্ত্তমান কাগজৰ দাম আৰু ছপাৰ খৰচ বহুত বেছি হোৱাত, বাধ্য হৈ কিতাপৰ দাম বঢ়াব লগীয়া হ'ল। ইতি—

বস্তু সাহিত্য-মন্দিৰ,
মৰিয়ণী
মাঘ ১৮৭০ শক ।

}

বিনীত—
প্রকাশক—শ্রীবাধাপ্রসাদ বৰুৱা
প্রমুখকৰ্ত্তাৰ হৈ।

পাতনি

প্রাচীন ভাৰতৰ শাব্দিক সকলে মানুহে শব্দৰ সৃষ্টি নকৰে মাথোন
প্ৰকাশ কৰে বুলি—এদিন ন দি কৈছিল। শব্দ সদায়ে আছে—
নিত্য—আমি তাৰ বাহ্যিক প্ৰকাশৰ নিমিত্ত যোগাওঁ। তেওঁলোকৰ
ভাষাত কও “ব্যজ্জতেহসৌ ন জন্মতে।”

শব্দৰ বেলিকাই যেতিয়া এই কথা সেই শব্দৰ মূল—ভাবৰ
বেলিকাও সেয়ে নহৈ কিহব! মানুহৰ সকলো ভাব একোটি
প্ৰতিঘাত মথোন—নতুন একো নাই।

বিশ্বৰ সকলো ধ্বনি, যত সৌন্দৰ্য্য, যিমান আনন্দ আৰু বেজাৰ
তাৰ চৰণ ছাব পৰি যাৰ হৃদয়ত থৌকি বাথৌ তোলে আৰু তাৰেই
টোলোকনি খাই শতাংশৰ একাংশ বাহিৰলৈ ওলাই—তেৱেই কবি।
সত্য স্তন্দৰৰ সৃষ্টিৰ মূলধ্বনিয়ে যদিও সকলোৰে হিয়াত দিনে বাতিয়ে
খুন্দিয়াব লাগিছে—তথাপি সবহ ভাগে তাৰ গম ধৰিব পৰা নাই।
কিন্তু কবিয়ে পাৰে কাৰণ তেওঁ ক্ৰান্তদৰ্শী।

পুৱাৰ সূৰ্য্যৰ হেঙ্গুলীয়া কিৰণ, জোনবাইৰ প্ৰাণজুৰ কৰা হাঁহি,
ৰিবৰিবিয়া বতাহৰ সপোন-পৰশ, জুৰিৰ কুলকুলনি, সাগৰৰ হেন্দোলনি,
ধুমুহাৰ খঙাল গোঙনি আৰু মেঘৰ গুৰু গস্তীৰ গাজনিত, যিটি অবুজ
লয় আৰু সঙ্গতিৰ মিলন আছে—শিশুৰ ফুটোফুটোকে আধাফুটা
কথাত, ডেকাগাভৰুৰ প্ৰণয় স্নিগ্ধ চাৱনিত, আনকি চবাই চিৰিকতিৰ
সুবুজা ভাষাৰ মাজতো সেই একেটি লয় সঙ্গতিৰেই মিলন। তাৰেই
যেতিয়া ব্যতিক্ৰম হয় বিশ্বজগতৰ শলাকাঠিত আঁৰ লাগে—আৰু তাৰ

নিয়মিত চলতেই শাস্তি আৰু আনন্দ—। কবিৰ হৃদয়ে এই নিয়ম আৰু ব্যতিক্রম ধৰিব পাৰে—সি প্ৰকাশ পায় তেওঁৰ আনন্দ আৰু বেদনাৰ অম্লভূতিৰ মাজেদি।.....আৰু ইয়াকেই বুলিব পাৰি প্ৰতিধ্বনি.....। প্ৰবীণ সাহিত্যিক অথচ নবীন কবি উজনি ফুকনৰ কবিতা এটিত ইয়াকে আনভাবে কোৱা হৈছে—

“বাহিৰ ৰিঙত উঠে যিহৰ কাহিনী
অস্তৰ চুলেই হয় সিয়ে প্ৰতিধ্বনি।”

এই ফালৰ পৰা চালে আমাৰ হাতত পৰা পুথি খনিৰ নামৰ সাৰ্থকতা হৈছে। কবিয়ে কাহানিও নতুন কথা কৈছোঁ বুলি গৰ্ব কৰিব নোৱাৰে—পুৰণি চকুত নতুন বহণ সানি চাই যি দেখে তাকে প্ৰকাশ কৰে—এই কথাৰ উল্লেখ কৰি বিনন্দ বৰুৱাই কৈছে—

“অঘটন ঘটা নাই, অকথন কোৱা নাই,
শুনা নাই সংসাৰত নোহোৱা নোপোজা ;
ৰূপৰ সলনি হব পাৰে কোনোটিৰ,
যুগে যুগে লঘু গুৰু হয় জেউতিৰ,
তথাপিও একে সত্য তাৰে প্ৰতিধ্বনি,
অসীমত চিৰকাল বজন জনায়।”

শ্ৰীমান বিনন্দ বৰুৱাক অসমীয়া সমাজৰ আগত চিনাকি কৰি দিবৰ সকাম আছে বুলি মই মুঠেই নাভাবো। যাক চিনিব লাগে চিনাই তাক আপুনি চিনিব, তেনেদৰে আন এজনে আঙ্গুলিয়াবৰ আৱশ্যক নাই।

পাতনি লিখিবলৈ গলেই যে সকলো কবিতাৰ খবৰ চ মাৰি সমালোচনা কৰিব লাগিব এনে কথা নহয়। আমিও তেনে নকৰোঁ।

মাথোন বিনন্দৰ দুটি এটি বিনন্দীয়া কবিতাৰ আভাস পাঠকৰ আগত ডাঙি ধৰিম।

বিনন্দ—কবিতাৰ সবহ ভাগ ঘাইকৈ এটা কথাৰ কাৰণে মোৰ ভাল লাগে। সেয়ে হৈছে তেওঁৰ কবিতা বিলাকৰ ‘জতুৱা ছাব’ ইংৰাজিত যাক বোলা হয় Racy. অসমীয়া স্মৃদী স্মৰীয়া মাতৰ পৰা আঁতৰি দূৰ বিদেশত থাকি যেতিয়া আধুনিক অসমীয়া গল্পৰ মাজত দেখোঁ অনা অসমীয়া নায়ক নায়িকাব—ৰচকি পখিলা নাচোন, গল্প ৰচনাত পাও ইংৰাজী শব্দ যোজনাৰ ভাঙ্গনি, কবিতাত শুনো নতুন ছন্দৰ নতুন ভাৱৰ নতুন ভাব—তেতিয়া কেতিয়াবা এনেকুৱা হাড়ে হিমজুৱে অসমীয়া কবিতা পঢ়িবলৈ কেনে ভাল লাগে তাক মোৰ নিচিনা অকলশৰীয়া প্ৰবন্ধুৱাইহে বুজিব। বিনন্দ কবিতাত এই অসমীয়া জতুৱা ছাব তিনিৰকমে পোৱা যায়—ছন্দত, বিষয় বস্তুত, যোজনা—উপমা আৰু শব্দ-গাঁঠনিত।

ছন্দ—গড়গাওঁ, বংপুৰ আদি কবিতাৰ ছন্দত পূৰণি অসমীয়া মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত গীত নামৰ ফাঁকিবোৰৰ ৰিঙনি এটা শুনা যায়। ছন্দ কিটাৰ নাচোনৰ ঠেও স্মকীয়া অথচ শুৱলা।

বিষয় বস্তুত—তেওঁৰ কবিতা বিশেষকৈ বিবৰণী কবিতা খিনি—জাতে পাতে অসমীয়া। অসমীয়া কিম্বদন্তী অথবা বুৰঞ্জীৰ লেচেৰী বোটলা ঘটনা লৈ তেওঁৰ “ৰঙামুৱা বীৰ” “আগীয়াঠুঙীৰ বীৰ” আদিৰ নিচিনা কবিতা লিখিছে। ঘটনাৰ জাতীয়তা, ৰচনাৰ লালিত্য আৰু বিবৰণৰ কবিত্বময়ী পটুতাই সকলো অসমীয়া পাঠকৰে অন্তৰত, মোহাৰ খাব নোৱাৰা সাঁচ বহুৱাব বুলি আমাৰ বিশ্বাস।

বিনন্দৰ কবিতাত ব্যৱহাৰ কৰা উপমা আৰু যোজনা বিলাক

অতিকৈ ঘৰুৱা । সাধাৰণ চহাৰ মুখত উফৰি ফুৰা যোজনা বোৰ
 কেনেকৈ উচ্চ কবিতাৰ অলঙ্কাৰ বুলি সজাব পাৰি বিনন্দেই প্ৰথম
 দেখুৱাইছে বুলি আমাৰ বিশ্বাস । ছুই এটা উদাহৰণ স্বৰূপে কও-
 বংপুৰ কবিতাত—

“পদূলিৰ ফুলাফুল

ডেকা গাভৰুৰ থল

তেজে গাল ফুটো ফুটো কৰে

নগৰৰ তাতে ৰূপ চৰে

আনশোভা কোনে লেখ ধৰে—”

সাধাৰণতে কবিয়ে গাভৰুৰ গালৰ ৰচনাত “বক্তিম আভা”,
 গোলাপী গাল ইত্যাদি বুলিছে কয়—কিন্তু মুখে মুখে প্ৰচলিত ‘তেজে
 গাল ফুটো ফুটো কৰে’ নিচিনা উপমা কাৰো মনত নপৰে ।

গড়গাওঁ কবিতাৰ ছফাঁকি মানো তুলি দিলো ।

“গড়গাওঁ গড়গাওঁ, কথা শুনি তল যাও

পথ দেখি পিছলেয়ে পাৰ

দীখোৰ সোঁতত যোৱা

ভটিয়নী বল পোৱা

উভটিব খোজে মাৰ নাৱ

ওচৰতে দেখি গড়গাওঁ ।

ওলট পালট দেশ

কথাৰ নহয় শেষ

কটাৰীৰ ডাবে তাৰ কাটে

বাঘ গৰু হালে হালে

একে ঘাটে পানী খালে

নগৰৰ দেওলগা ঘাটে

দেও তাৰ ফুৰে হাটে বাটে ।”

এই কবিতাৰ ‘গড়গাওঁৰ কথা শুনি তল যোৱা’, ‘ভটিয়নী সোঁতৰ

বল পোৱা' 'গড়গঞা কটাৰী ডাবেও কটা' "বাঘে গৰুৱে একে ঘাটে
পানী খোৱা" পটন্তৰ কোনে নাজানে কিন্তু কবিতাত এনে স্তৱলা
আৰু অৰ্থপূৰ্ণ কৈ কেইজনে ব্যৱহাৰ কৰিছে।

এইবোৰ কাৰণতে বিনন্দক জাতীয় কবি বুলিবৰ মন যায়।

গুণীৰ মৌল বুজোতা অসমত ক্ৰমাৎ বাঢ়িছে—এই ভৰষা শ্ৰীমান
বিনন্দক মই দিব পাৰোঁ। পোহৰ পৰি তেওঁৰ ৰাজ্য বিনন্দীয়া হৈ
পৰিব, আশা কৰো এদিন মোৰ কথা ফলিয়াব।

ইতি -

শ্ৰী-ভীষ্মদেৱ

সূচী ।

বিষয়			পিঠি
প্রতিধ্বনি	১
তোমাৰ পূজা	২
তুমি আছা	৪
আপোন	৬
দুবৰি বন	৮
আকাশীলতা	১১
কবিতা	১২
নারবীয়াৰ প্রতি	১৪
ক্ষমা	১৭
ব্রহ্মপুত্র	১৯
কুলি	২৭
বঙপুৰ	৩০
জন্মভূমি	৩৫
আবনৰ বীৰ	৩৮
প্ৰেম	৪২
বঙামূৰা বীৰ	৪৩
সুন্দৰ	৫১
আগীয়াঠুঁটীৰ বীৰ	৫২
ব্যৰ্থ-প্ৰতিমা	৫৫

বিষয়	পিঠি
নজনা বীৰব মূৰ	৫৬
শৰত আৱাহন	৫৯
গড়গাওঁ	৬১
মিচিকীয়া হাঁহি	৬৭
বাজবীণ	৬৮
আহাৰৰ প্ৰথম দিনত	৭৩
আগলিকা	৭৫
ধনু শৰাই ঘাট	৭৬
শৰতৰ আগমন	৭৯
জয়দোল	৮২
প্ৰশ্নোত্তৰ	৮৩
উদগণি	৮৬
ববাগীৰ গীত	৮৮
ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ	৯২
লক্ষ্মীনাথ	৯৪
ভাৰতবৰ্ষ	১০০
সুধাকৰ	১০৫
টয়ক	১০৬
মাৰ্কজনীন স্তুতি	১১৩

প্ৰতিধ্বনি

সৃষ্টিৰ আদিতৈ যিটো সত্যৰ প্ৰকাশ ;
তাৰে মাথোঁ প্ৰতিধ্বনি বাগৰি বাগৰি,
অনন্ত কালৰ সত্য প্ৰকাশিত কৰি,
জড় বা চেতন ৰূপে কৰিছে বিকাশ,
অঘটন ঘটাই নাই, অকথন কোৱা নাই,
শুনা নাই সংসাৰত নোহোৱা নোপজা ;
ৰূপৰ সলনি হ'ব পাৰে কোনোটিৰ,
যুগে যুগে লঘু গুৰু হয় জেউতিৰ,
তথাপিও একে সত্য তাৰে প্ৰতিধ্বনি,
অসীমত চিৰকাল বজন জনায় ।

পৰ্বতৰ নামনিত আঁৰে আঁৰে থাকি,
ঢালি দিয়ে সুধা কঠোঁ মানৱে সঙ্গীত,
কঁপাই প্ৰান্তৰ বন চতুদ্ৰিশ জুৰি,
তাৰো থাকে প্ৰতিধ্বনি বতাহত ঘূৰি ।
সেই দৰে অনন্তৰ কোনোবা আদিত,
যিটি সত্য বিধাতাই কৰিলে প্ৰচাৰ,
সীমাহীন ব্ৰহ্মাণ্ডৰ সীমাৰ মাজত,
সেই সত্যতেই ঘূৰি চলিছে সংসাৰ ।

প্ৰতিধ্বনি

যুগ ধৰ্ম্ম অনুসৰি নতুন বোলেবে,
 হব পাৰে নৱমূৰ্ত্তি সত্যৰ প্ৰকাশ,
 কিন্তু, যিটো সত্য বীজ হল প্ৰতিষ্ঠিত,
 নহয় নতুন সেই বীজ কোনো কালে ।
 আকাশৰ প্ৰতিবিন্দু শৰীৰত ঢালি,
 যিদৰে সাগৰে নীলা জেউতি চৰায় ;
 সূৰ্য্যৰ হেঙুলীয়া বোল লৈ নিজে,
 যিদৰে ডাৰবে তাৰ বৰণ সলায় ;
 সিদৰে সত্যই পিন্ধি যুগৰ বসন,
 প্ৰতিধ্বনি কপে ঘূৰে যুগ যুগান্তৰ ।

জাঁজী

১৮৬০ শক

তোমাৰ পূজা

ফুলা নাই মোৰ হিয়া-ফুলনিত তোমাৰ পূজাৰ 'ছন্দ' ফুল,
 ভগা নাই মোৰ এতিয়াও প্ৰভু মোহ-মদিবাৰ মহান ভুল ।
 ভাবৰ চকুৰে দেখাকে নেপালো ভাব সাগৰৰ কেনিনো কুল,
 খেপিয়াই চালো মাথোন মিছাতে বিচাৰি নেপালো একোৰে মূল
 ভাবৰ পাৰকে নেদেখিলো প্ৰভু তোমাক কেনেকৈ ভাবেৰে পাও
 মূলকে নেপালে ধৰো কেনেকৈ হাত মেলি মেলি মিছাতে চাও ।

কৰ্ম-চাকত নিজকে ঘূৰালো হক বুলি তাৰে পূজা মহান,
 কৰ্মৰ কাৰণে শ্রজিছে মানৱ প্ৰকৃতিয়ে সদা দি আছে জান ।
 তাকে নেজানিলো, নিজেই নিজৰ কামতে সদায় হৈছো ভোল,
 আজিও নেপালো তুমি ভালপোৱা বিশ্ব-পূজাৰ কামৰ মোল ।
 তোমাৰে সৃজন সুন্দৰ জগত তাৰ গোৱৰৰ কবিতা গাই,
 পূজিম বুলিলো তাকে নোৱাৰিলো সুন্দৰৰ দেখো অন্ত নাই ।
 তোমাৰ সৃষ্ট সুন্দৰৰ নিজে নোৱাৰা কবিতা শেষ,
 পাবেকি ক্ষুদ্ৰ মাটিৰ মানৱে হৃদয়ত নাই ভকতি লেশ ?
 তথাপি পূজিব লাগিব চৰণ পূজাবী যোগ্য হক নহক,
 হিয়াৰ কলুষ উটাব লাগিব চকুৰ লোতক বক নবক ।
 পূজে জোন বেলি পোহৰ যোগাই হেঁপাহ যদিও পলোৱা নাই,
 যোগ্য নহয়—জানিছে যদিও, তথাপি পূজিছে মলয়া বাই ।
 ফুলে পূজে তাৰ গন্ধ বিলাই পূজিছে বৃক্ষে দোঁৱাই শিব,
 আকাশে পূজিছে ফুলাই নিজকে সুনীল ফুলনি পাতি বাতিৰ ।
 মেঘে কৰে পূজা গুজৰি-গুৰিৰ মৰ্ত্যত পানীৰ যোগান লৈ,
 আহল বহল পথাৰে পূজিছে শমা শ্যামল বুকুৰে বৈ ।
 কুলু কুলু কবি গীতৰ সন্তাৰে জীৱন ৰূপৰ জল বোৱাই,
 পূজিছে তটিনী, নাই দিন বাতি পূজাৰ হেপাহ পলোৱা নাই ।
 গৰ্জি সাগৰে, আকাশৰ আনি—পানীৰে ভবাই বিশাল কায়
 সুৰমে তাকেই বিচাৰি ঘূৰাই আকাশত পুহু মেঘ সজায় ।
 সৃষ্টিৰ ইদৰে সকলোটিয়েই তোমাৰ পূজাতে আছে বিভোল,
 যাক যেনে দৰে দিছা পূজা তাৰ সেই দৰে তাৰ পাইছে মোল ।

হেঁপাহ পলোৱা পূজাৰ শক্তি তুমিয়ে যেতিয়া অবপা নাই,
যিহকে পাৰিম তাকেই কৰিম তোমাৰ নায়াৰ আদেশ পাই।
তোমাৰ 'ছন্দ' পূজাৰ সমল তাৰেই তোমাৰ মহিমা গাই,
সিপাবত থকা কুটিৰ বিচাৰি গৈ আছো মাথো তৰণী বাই।

টায়ক

আহিন, ১৮৬০ শঁক

তুমি আছা

বঙত বিৰিঙে তোমাৰ জেউতি,
মধুৰ মূৰ্তি তোমাৰ বিবাজে
কাচোনে তোমাৰ নাচোন লাহতী,
সপোন তোমাৰ সৃষ্টি মহান,
শান্ত মূৰ্তি পৰশি তোমাৰ
শত বিপদৰ মাজত সৃষ্টি—
বাতি আকাশৰ নীলা ফুলনিত—
উষাৰ সূৰ্যে স্ন-কিবণ ঢালে
সাত বৰণীয়া বামধনু খন,
তুমি নামি অহা বাট দেখুৱায়,
বাতি হাতীপটি ভমকা ফুলীয়া,
সেই ফালেদি যোৱা তুমি ঘৰি,

শোকত উঠলে তোমাৰ সুৰ :
আকাশ পাতাল সুদূৰ দূৰ।
দাপোন তোমাৰ জলধি খন,
আপোন অসীম জগত খন।
শীতল, সূৰদী মলয়া বয়,
তোমাৰ মহিমা-বলত বয়।
ফুলে তোমাৰেই তৰাৰ ফুল :
প্ৰচাৰি তুমিয়ে সবাৰে মূল।
বঙা সূৰ্য্যৰ বশ্মি ধাব,
চৰণ চাৰেৰে বোলোৱা হাব।
অতিকে গুৱনৌ দীঘলী বাট,
সন্ধিয়া বিচাৰি জিবণি খাট।

অন্ত নোহোঁরা বিশ্ব পাটীত,
 মলয়াই বা দিয়ে ঘনে ঘনে
 সিন্ধু সলিলে চৰণ পখালে ;
 নিজ গঢ়নৰ বস্তু ভূমিত,
 কত শবতৰ আকাশ গবকি,
 অনাদি কালৰ আদিক শূঁৱৰি,
 আকুলি বিকুলি গছে হালি জালি,
 তোমাৰ মহিমা প্রচাৰি ধৰাত,
 ওখ ধৰাধৰে মূৰ দাঙি দাঙি,
 খটকি বাথউ সাগৰৰ ঢটু,
 মহান কপেৰে জগত জোৰাই,
 ফিৰিঙ্গটি কপে প্রতি পদার্থত,
 নিখিল বিশ্ব জোৰাই তোমাৰ,
 তিল তিল হৈ বিৰাজে আকাৰ—
 নিৰাকাৰ হৈয়ো থাকা সাকাৰেবে
 মায়াৰ ঢাকোনে ঢাকিছা নিজকে
 গন্ধ বিলাই আছা তুমি মাথোঁ,
 ছন্দ তোমাৰ চৰণ চাবৰ,
 জোন, বেলি, তৰা, বায়ুৰ কপেৰে,
 বাখিছা সজীৱ বিশ্ব জগত,
 মঙ্গলময় সত্য তুমি যে,
 ইদৰে সবাতে আছা চিৰকাল,

জিবাই তোমাৰ বিৰাট কপ,
 গন্ধ উজাৰি বনৰ ধূপ ।
 বেলিৰ পোহৰে মলছে পাৰ ;
 নিজেদি আহিছা ইদৰে ভাও ।
 কত বসন্তক খামুছি ধৰি,
 আছা অনন্তক অন্ত কৰি ।
 তুমি আছা বুলি নকৈও কয়,
 ফটিকৰ ধাবে তটিনী নয় ।
 হেজাৰ বছৰে তোমাক চাই ;
 নাচে যেন সদা তোমাকে পাই ।
 জগততো থাকা সবাতি কাল,
 আছা তুমি গাঁথি মায়াৰ জাল ।
 তোমাক বিকাশ তুমিয়ে কৰা ;
 আকাৰত তুমি 'বিশ্ব জোৰা ।'
 নেদেখে মানৱে বিৰাট কায়,
 তোমাৰ মহিমা—অন্ত নাই ।
 যেন জাবণিৰ নেদেখা ফুল,
 শুবত বাজিছে নহয় ভুল ।
 অমৃত হাতেৰে স্পৰ্শ কৰি,
 অনাদি অনন্ত কালক ধৰি ।
 অকপ কপতে সুন্দৰ তুমি,
 বিৰাট বিশ্ব তোমাৰ ভূমি ।

হিয়াই হিয়াই থাকিবা সদায়, জনাই তোমার খিতিব নীতি ;
তুমি আছা বুলি জনাবা সবাকে, তুমিয়ে গোরাবা তোমার গীতি

টায়ক

ভাদ, ১৮৬০ শক

আপোন

আপোন নহলে, আপোন বোলোরা
নহয় সপোন কাহিনী,
'আপোন' মাথোন শরদতে আছে
মন্ত্র মধুব মোহিনী ।
পবন মণির পবনত যেনে
অকপত কপ-জেউতি,
লগাব জানিলে সকলো আপোন
পবত আপোন মনটি ।
চন্দ্র আপোন সূর্য আপোন
আপোন আকাশ গুরনী,
আপোন পশু আপোন পক্ষী
আপোন বহল ধবনী ।
আপোন বায়ু বৈ শীতলাই
আপোন জহব পোষণি,

'আপোন' ভাবৰ শেহতো আকৌ
 আপোন ভাবৰ জোৰণি ।
 একে জগতৰ একে সকলোটি
 একেটি হাতৰ গঢ়নি,
 ইটোৰ সিটোৰ সুখত সুখীয়া
 দুখত বুকুৰ পোৰণি ।
 একেই ভাবৰ একেই গঢ়ৰ
 মানুহ নামৰ জীৱটি,
 তাৰ কি মাজত পৰে দেখা দিব
 আপোন নাশৰ কথাটি ।
 একেই যেতিয়া জীৱন ফুলাই
 অমৃত হাতেৰে পৰশি,
 আপোন ভাৱত নুঠিব কিয়নো
 গোটেই সৃষ্টি বিকাশি ?
 আপোন সত্য, পৰ অসত্য
 আপোন সৃষ্টি মাধুবী,
 বুজিব মানৱে পঞ্চ ভূতত
 মিলিলে ভাগৰি জুগৰি ।

মৰিয়ণী

জ্যেষ্ঠ, ১৮৬০ শক

দূবৰি বন

দূবৰি বন ! দূবৰি বন !

ক্ষুদ্র হলেও ধৰাব বুকুব---অতি মৰমৰ গুৱনী কণ ।
 তোৰেই কাৰণে কি জানি ধৰাব—সাজত গুচিছে কপৰ ঘূণ ;
 তয়েবা কিজানি চবাই তুলিছ ধৰণীৰ এই লাহতী ধুন ।
 কণ কণ কৈ বালিৰ কণাই শ্ৰজিছে ধৰণী স্নদূৰ দূৰ :
 টোপ্ টোপ্ কৈ পানীৰ টোপালে বিবাট সাগৰ কৰিছে পূৰ ।
 এডালি, দুডালি, দূবৰিৰ ডাল, মিলাই সাজিছে দলিছা খন ;
 তাৰেই কপৰ লহৰ উঠলি কতবা জনৰ হৰিছে মন ।

* * *

দূবৰি বন ! দূবৰি বন !

তুখীয়া চহকী সকলোৰে তই ধুনীয়া বুলনি কাপোৰ খন ।
 গছকত তই ফেৰ মেলি উঠি সজাৰ পৰাৰ ধুনীয়া ধৰণী,
 অভিমান তোৰ নাই অকণ,
 ভৰিকে বিচাৰি আছ যেন বৈ, অতি দীন ভাৱে লেউ সেউ হৈ,
 অতুলন তোৰ বিনয়ী মন ।

নিচেই অজলা কপহী নিবীহ, দেখি ধুমুহাই একোকে নকৰি,
 মৰমত তোক এৰিহে যায়,
 একে ধুমুহাতে কত পাদপৰ, তোৰ ওপৰত দেহ ঢলি পৰি,
 বিদায় কালৰ কবিতা গায় ।

* * *

দূবৰি বন ! দূবৰি বন !

দেখাত শবীৰ ক্ষুদ্ৰ হলেও, ক্ষুদ্ৰ নহয় স্বভাৱ মন ;
 অপকাৰ তই নেভাব কদাপি, খাঢ় স্বৰূপে কত যে জীৱক
 পৰাণ যাচিও ধৰিছ ঠন ।
 তোৰটো কপত থকা বিধাতাৰ কত যে কপত বিধাতা থাকি,
 খাইছে শবীৰ কোমল পাই ;
 ইদৰে যেতিয়া সৃষ্টি পালিছে, সেইহে দূবৰি কোমল হলেও
 বিধি বিধানত অন্ত নাই ।
 জীৱন জ্যোতিৰ যেনেটি কণাই বিধি শবীৰৰ উফৰি আহি
 নবৰ জীৱন উজলায়,
 তেনে কণাবেই তোৰো জীৱন উজলি উঠিছে ধৰাৰ বুকুত,
 মহত সিদেখি বিধিৰ প্ৰায় ।

* * *

দূবৰি বন ! দূবৰি বন !

মৰিও নমৰ অমৰণ তই গছকত তোৰ ধৰিছে ঠন ;
 কোন বসন্তৰ মাহেন্দ্ৰ ক্ষণত, কোনবা যুগত জনম ধৰিলি
 অন্তৰত তোৰ অমৰ পণ ।

সেইহে তাহানি সিদ্ধু পাবত মহান মুনরে মহত দেখি,
তোবেই এপাতি হাতত লৈ ;

মানর বিবল ধৰাত মানর—বাঢ়ক বুলি তোবেই দবে,
আশীষ দিয়ে শিবত থৈ ।*

গছকে নেজানে চৰণে যদিও নিজবো ওপৰে থান দিয়ে শিবে,
উচ্চ অঙ্গ ভারত ধীৰ ;

সমাগৰা কত পৃথিবী পতিয়ে হেঁপাহেবে ললে অতিকৈ সাদৰে
দুবৰি আশীষ দোঁৱাই শিব ।

* * *

দুবৰি বন ! দুবৰি বন !

অতিকৈ সবলা অৱলাৰ প্ৰায় মোহি আছ তই মানৱ মন ।

ক্ষুদ্ৰ কপেৰে লাঞ্ছনা ভুগি, মহতৰ দৰে পূজিত হৈ,

আছ চিবকাল ধবণী প্ৰায় ;

নিৰ্ভীক অতিকৈ নিগুণ পাদপ, হিমব বিন্দুৰে শোভিত দেহক
মৰমতে বেলি মলছি যায় ।

নিজৰ গুণেৰে বিভূষিত কৰি, ক্ষুদ্ৰ কপহী দেহতে সাদৰি
কৰিছে বিধিয়ে কৰুণা দান,

মহতৰ দৰে সেইহে দুবৰি, বুজি জগতৰ গুপ্ত বাতৰি
মান অপমান নকৰ কাণ ।

* বৈদিক মাদ্ৰলিক কাৰ্য্যত চাউল, দুৰ্কা আদি মূৰত দি আশীৰ্ব্বাদ
দিয়াৰ প্ৰথা আছে । দুৰ্কাপাত মূৰত দি দুৰ্কাৰ নিচিনাকৈ বংশ বৃদ্ধি হবলৈ
আশীৰ্ব্বাদ দিয়ে ।

নিজৰ দৰেই শ্ৰদ্ধিলে বিধিয়ে মানৱক নিজে মানৱে কলে,

মাথোঁ পোৱা নাই অমৰ বৰ ;

অমৰ যদিও নহয় দূৰবি, অমৰণ হৈ সবাতি কাল,

আছে চেতনাবে নহয় জৰ ।

আছে কিন্তু নৰ চেতনাতো জৰ, গুণে বিপৰীত দেখাত নৰ,

কলুষিত কৰি মানৱ নাম ;

সাদৰী, কপহী, নিৰ্ভীক দূৰবি, বহু গুণী নৰ হলে তোৰ দৰে,

সৰগ অমিয়া ইয়াতে পাম ।

জাঁজী

আহাৰ, ১৮৬০ শ'ক

আকাশী লতা

কোনোবা এদিন গধূলি বেলিকা, আকাশী লতাই বিকাশি হিয়া ;
কলে মনে মনে বায়ুৰ কাণত “বোকোচাত তুলি আমাকো নিয়া ।”

অতিকৈ গুৱনী সক লতা দেখি, উদাৰ বায়ুৰ কুমলি মন,

ললে বোকোচাত তুলি আথে বেথে জননীৰ যেন একেটি ধন ।

মুকলি হিয়াৰ মুকলি পথাৰ বিবিখৰ চিন একোটি নাই,

আকাশী লতাই আলফুল ভাবে উঠি যায় উৰি বোকোচা পাই ।

আকাশী লতাই উৰি গৈ পালে বহুত দূৰত গুৱনী আলি,

মাজতে শুকুলা ছফালে দূৰবি পথাৰৰ বুকু গইছে ফালি ।

চালুকীয়া হৈ আছিল দাঁতিতে নিৰীহ এজুপি বগৰি গছ,

আলিৰ নেলাগে দাঁতিৰ বনৰ জনমৰ কথা নেজানে সঁচ ।

দেখি মনমোহা ঠানুৱা বগৰি, আকাশী লতাই বায়ুক এৰি,
 অতিথি স্বৰূপে বগৰি-শিবত জিবণি চলেবে থাকিল পৰি ।
 আকাশী লতাক শিবত থিতাপি বগৰিব চৰে ৰূপৰ মায়া,
 ইদৰে থাকোতে আকাশী লতাই তিল তিলকৈ হৰিলে কায়া ।
 আকাশী লতাই জুৰিলে শৰীৰ বগৰিব এখিলি পাতে নাই,
 পখিলী আকাশী লতাই ধৰিলে ইদৰে বাঙ্কসী মূৰ্ত্তি হয় ।
 'মাৰিলে মৰিব প্ৰতিফল পাব' বিধিব বিধান নহয় আন,
 মাৰিলে বগৰি নিজেও মৰিল নিৰ্জীৱে জীৱৰ নেবাখে প্ৰাণ ।

*

*

*

এদিনা গধূলি বাটেদি যাওতে, বগৰিব যেন জীয়াটি আহি,
 অতিথি ৰূপহী বাঙ্কসীৰ কথা, কলে লুমুনিয়া শোকৰ কাড়ি ।
 আৰু কলে 'এই সংসাৰৰ বাট অতিকৈ পিচল ফুৰিবা চাই
 ৰূপ ৰূপ বুলি সংসাৰ বলিয়া, ৰূপতো বিহৰ লাকটি পায় ।'

বোৰহাট

শাওণ, ১৮৬০ শ'ক

কবিতা

অতি আলসুৱা দেখাতে কবিতা নিৰ্ভুৰ ভাবেৰে নেচাবা বৈ,
 জয় নেপেলাবা ৰূপ নগলাবা কৰুৱা মাতেৰে কথাটি কৈ,
 অতিকৈ মায়াবী জানিবা কবিতা কোমল সাজেৰে কঠিনো ঢাকে,
 চুলে জ'য় পৰে, ফঁহিয়াই চালে সত্য বিকাশে প্ৰতিটি পাকে ।

মায়া যদি তাৰ ভেদিব নোৱাৰা আঁতৰতে থাকা নেচাপি কাষ,
 নুবুজি নুচুৰা, চুই নকৰিবা কবিতা ফুলৰ বিভূতি নাশ ।
 শান্ত শীতল মধুৰ কোমল কঠিন জানিবা বজ্ৰপ্ৰায়,
 হিয়াৰ শোণিত চকুৰ লোতক ইয়াৰ মাজত প্ৰভেদ নাই ।
 হিয়াতেই আছে বেকত নহয় প্ৰকাশ নহলে নাজানে থিত্তি,
 কবিতা আকাৰে জেউতি বিলালে জনা জনা যেন লাগিব সিটি ।
 সবগ, মৰত, আকাশ, পাতাল, জোন, বেলি, তৰা আপোন কৰি,
 কবিয়ে বচিছে কবিতা জগত কল্পনা বথৰ পাকত উৰি ।
 বিচাৰি ফুৰিছা জগতৰ পতি নোপোৱা সিদৰে বিচাৰি ফুৰি,
 কবিয়ে বান্ধিছে ছন্দ দোলেৰে কবিতাতে আছে জগত জুৰি ।
 আছিল কিদৰে থাকিব কিদৰে, থাকে বা কি দৰে সৃষ্টি চলি,
 কোনে জানে যদি নেথাকে কবিৰ হিয়াৰ মাজত সত্য জলি ।
 সৰু বা বৰৰ সৃষ্টি কাহিনী কাণেৰে সদায় শুনিছে কবি,
 তৃণ, তৰু, লতা, ক্ষুদ্ৰ জীৱৰো মহিমাৰ থাকে হিয়াত ছবি ।
 বিশ্বপিতাৰ মহান মহিমা কবিতাত ফুলে সুৱদী হৈ,
 জগত খনৰে জীৱন জেউতি আছে কবিতাৰ মাজেদি বৈ ।
 নিজৰ মহিমা প্ৰচাৰৰ হেতু কবিতাক দিলে বিধিয়ে বৰ,
 সেইহে কবিতা সদায় নতুন মোহে চিৰকাল দেৱতা নৰ ।
 কবিতাৰ এই এনা জৰী ডালে সৃষ্টিৰ আদি অন্ত জোৰে,
 অজৰ অমৰ সত্য বাখিছে চিৰটি কাল একেটি গঢ়ে ।
 সুন্দৰ শিৱই শব্দ ৰূপত কবিতা মালাত ওলমি থাকি,
 মহিমা চৰাই জগত গুৱাই জন্ম মৃত্যু বাখিছে ঢাকি ।

কবি মালি তাৰ গাঁথে মালা ধাৰি সৃষ্টি স্ৰষ্টা প্ৰচাৰ কৰি,
হিয়াৰ মাজত ভাবৰ মাধুৰী ছন্দ কপত পৰিছে জৰি ।

টায়ক

১ বহাগ, ১৮৬০

নাৰৰীয়াৰ প্ৰতি

অ নাৰৰীয়া কাই সুখ দুখ নেভাৰি সদায়
গৈ থাকা নাও বাই বাই ?
আহিছা যেতিয়া তুমি যাবই লাগিব ঘূৰি
ববৰ সময় আক নাই ।
দুকাষে যিহকে পোৱা হাতেৰে চপাই লোৱা
বঠা কিন্তু সোঁতত নেৰিবা,
এৰিলে সোঁতত বঠা মূলতে লাগিব লেঠা
নাও খনি মাজতে বুৰাবা ।
শুকুলা গুৱনী চৰ দেখি অতি হেপাহৰ
তাতে নিজিৰাবা বেছি পৰ,
আহিলে নিঠুৰ ঢল ধৰা কৰি তলবল
জলে আক নেবাখিব তৰ ।

দেখাতে বিপদে ভবা চাকনৈয়া ভগা গড়া
 তাতে নাও পাৰ হৈ যায়,
 গুৱনী গভীৰ ধীৰ সোঁতে কৰে তিৰবিৰ
 তাতে ঘনে বিপদ সূচায় ।

মনমোহা ফবকাল দেখোতে বতৰ ভাল
 তেও আহে প্ৰৱল বতাহ,
 বান্ধস মূৰুতি ধৰি ঠৰ কৰি বঠা চৰি
 পূৰ কৰে নিঠুৰ ছতাহ ।

এফালে খহাই গড়া বিনাশি গুৱনী ধৰা
 কৰবাত পাতিছে ছনাই,
 নাও বুৰিছিল যত দেখিবা ফুলনি ত'ত,
 প্ৰকৃতিয়ে থইছে সজায় ।

জল চৰে আছে খাই ইটোৱে সিটোক পাই
 খাওতাকো আনে ধৰি খায়,
 মৰমৰ পোনা লৈ কোনোটিয়ে ব্যগ্ৰ হৈ
 বাখি আছে প্ৰহৰীৰ প্ৰায় ।

কোনোটি ঘাহনি চৰ শোভে অতি মনোহৰ
 থাকে যত দমৰা দামুৰি,
 উমলিছে ক'তো ছটি যুঁজি কোনো লটিঘটি
 কাৰো কতো নেদেখি আহৰি ।

পিয়াই ক'তোবা গাঁই অমৃত হাততে পাই
 নারবীয়া যোরা আক আনা,
 অকণিকে ভয় নাই যোরা তুমি আগুৰাই
 শান্তি পুৰী বুলি চব জানা ।

পৃথিবীতে স্বৰ্গ পাই ভুল নকৰিবা ভাই
 নবকো আগতে আছে পৰি,
 দাঁতিতে জাবনি সৌ যদিও সন্ধিয়া নৌ
 থাকে তাতে সদা হিংসা চৰি ।

বেগা বেগি দিবা পাৰি পাৰ হবা লৰালৰি
 জাবণিত ভৰিকে নিদিবা,
 এবাৰ পেলালে ভৰি আকৌ নাহিব ঘূৰি
 সেই দেখি বিপদ নলবা ।

পুকষৰ পুকষালি সকলোটি আকোৱালি
 বিপদ সম্পদ চাই যাবা,
 তাতো যদি ভয়ে পাই ধৈৰ্য্যেৰে থাকিবা ভাই
 বিধিৰ বিধান মানি লবা ।

*

*

*

গৈ থাকা বাটে বাটে কৈ যাবা ঘাটে ঘাটে
 যাকে পোৱা তোমাৰ আগত,
 সুখ দুখ বাই ভনী ভাল বেয়া কাল গণি
 পালে পালে পৰেহি ভাগত ।

অসীম ক্ষমতা ধাৰি মুকুটতো চৰা,
 আসনত প্ৰতিষ্ঠিত বজা বুলিধৰা ।
 দেখুৱাই ৰাজ দণ্ডে ঐহিক বাৰতা ;
 ৰাজশক্তি, ৰাজ গৰ্ব বজাৰ ক্ষমতা,
 ৰাজ দণ্ডতেই থাকে হৈ মূৰ্ত্তিমান,
 ভয় ভীতি সকলোটি বজাৰ প্ৰমাণ ।
 অধিকাৰ যিটো আছে নৃপতি-দণ্ডত,
 তাতোকৈ ক্ষমা গুণ থাকে ওপৰত ।
 হিয়া আসনত থাকে ক্ষমা সম্ৰাটৰ,
 অগ্নি কি, বিশিষ্ট ইয়ে গুণ ঈশ্বৰৰ ।
 চৰাই গায়ৰ জ্যোতি যেতিয়া ক্ষমাই,
 ঐহিক ক্ষমতা হয় ঐশ্বৰিক প্ৰায় ।
 অকল গায়ত মুক্তি নেপাই বিচাৰি,
 ক্ষমাই গায়ৰ দিয়ে মৰ্য্যদা উজাৰি ।
 জানিবা নেজানি দিনে ৰাতি কৰি দায়,
 'ক্ষমা কৰা' বুলি কৰো প্ৰাৰ্থনা সদায়,
 এই দৰে ক্ষমা প্ৰাৰ্থী নিজেই যেতিয়া,
 আনকো লাগিব দিব ক্ষমাৰ অমিয়া ।*

শিৱসাগৰ

ফাগুন ১৮৫৯ শক

* ইংৰাজ কবি চেক্সপিয়েৰৰ ভাবামুসৰণ ।

ব্রহ্মপুত্র

ব্রহ্মপুত্র ! ব্রহ্মপুত্র ! জন্মভূমিৰ অতি আদৰৰ—

মণি মাণিকৰ বজ্জত স্মৃত

তোমাৰ পাৰতে যুগে যুগে কত—

কবিয়ে পাতিলে ভাবৰ বাজ্য ;

অতিকে পুৰণি অতিকে আপোন—

তুমিয়েহে মোৰ ব্রহ্মপুত্র !

সংসাৰৰ কত ঘাত প্রতিঘাত সকলো খিনিকে বুকুত লৈ,
আহিছোহে দেৱ, পাতলাও বুলি সকলোটি কথা তোমাকে কৈ ।
আগণ্ডৰি নাই বৈছে মাখোন পকনি বতাহ জানিছো মই,
কেনি যাব লাগে নেজানো একোকে তুমিয়েই যদি নিদিয়া কৈ ।
তোমাৰ পাৰতে ধূলি ধেমালিৰে গালো কত মোৰ লবালি গান,
যৌৱনৰ মোৰ লাৱণ্য মাধুৰী কৰি আছা দেৱ তুমিয়ে দান ।
আইতাৰ সাধু কথা সকলোতে সদায় শুনিছো তোমাৰ নাম,
কত হেপাতেৰে কৰিছিলো আশা কেতিয়া তোমাক চাবলৈ পাম ।
এতিয়া জানিছো এতিয়া বুজিছো আজীৱন তুমি বন্ধু মোৰ,
তোমাৰ পাৰতে কোনোবা এঠাইত পৰে যেন এই জীৱন ওৰ ।
অতি হেঁপাহেৰে বিশাল পাৰত সান্দ্রনা আশাৰে বহিছো আহি,
জলোৱাহে দেৱ জ্ঞানৰ বস্তু ফুলোৱা হিয়াৰ পছম পাহি ।

কোন বিধাতাৰ কল্পিত মানস তোমাৰ আকৰ ব্রহ্মপুত্র,
মৰ্ত্যৰ মানস হয়নে নহয় নাজানো সঠিক জন্ম স্মৃত ।

হিমালয় গিৰি মহা তাপসৰ বিশাল শৰীৰ পোহৰ কৰি,
 আছে বহি যত পৰ্ব্বত কুঁৱৰী দেৱাদিদেৱৰ যোগান ধৰি,
 তাতে নেকি দেৱ তোমাৰ জন্ম তুমি নেকি প্ৰেম অশ্ৰু ধাৰ,
 শিৱ ভৱানীৰ মিলিত প্ৰেমৰ অশ্ৰু মহিমা কৰিছা সাৰ ।
 সেয়েতো তুমি তিনি পীঠ ভেদি ঘোষণা কৰিছা প্ৰেমৰ জয়,
 কামৰ বাতৰি, বহুত মিলাই সৌমাৰত আনি কৰিছা লয় ।
 চকুলো মোহাৰি হিমালয়ে নেকি কোনোবা যুগৰ বাতৰি কয়,
 মহা তাপসৰ চকুলোনে তুমি নীলিম সাগৰে সাদৰি লয় ?
 ইপাৰে সিপাৰে গছ গছনিয়ে হালে জালে কৰি নম্ৰ শিৰ,
 এটি ছটি কৰি ভাবেৰে পূজিছে ভাবত তোমাৰ সকলো ধীৰ ।
 ডালে ডালে পৰি কুলি কেতেকীয়ে বিমল ৰূপৰ কৰিছে গান,
 দূৰ বিদূৰত উঠে প্ৰতিধ্বনি সুন্দৰ তোমাৰ বঢ়াই মান ।
 জেউতি চৰাই মাজে মাজে কত ৰূপ যেন বগা বালিৰ চট,
 আঁতৰে আঁতৰে ধাননি পথাৰে শোভিছে তোমাৰ বিশাল তট ।
 নীল বৰণীয়া অতিকৈ ধুনীয়া আছে জুৰি পাৰ পৰ্ব্বত শাৰী,
 নিজৰা জৰিছে তোমাক যোগাই সামান্য হলেও ফটিক ধাৰি ।
 কত পৰ্ব্বতৰ টিঙত শোভিছে উজাৰি পুৰণি লুকোৱা চিন,
 মন্দিৰত সৌ সোণৰ কলচী, ভাব সৌন্দৰ্য্যত যদিও খীণ । (১)

(১) ভাব সৌন্দৰ্য্য—ভাবৰ দ্বাৰা যি সৌন্দৰ্য্য উপলব্ধি কৰা যায়
 সোণৰ কলচীৰ পূৰ্ব গোৰৰ আৰু বৰ্ত্তমান গোৰৰ বিজ্ঞিত বৰ্ত্তমান
 দীন অৱস্থা ।

মহা ভৈৰৱৰ উমানন্দ তুমি কোলাত তুলিছা সাদৰ কবি,
 ৰূপৰ থাকত নীলা বাখৰৰ জেউতি উঠিছে লাহত চৰি।
 সৌ সিপাৰেদি পৰ্বত শাৰীয়ে পিন্ধিব নাৰ্জি ফুলৰ মালা, (২)
 তোমাৰ পূজাৰ কাৰণেই যেন সাজু আছে লৈ শূৱনী ডলা।

তুমিয়ে গঢ়িছা মায়াৰ বাজ্য কামৰূপ এই মায়াৰ পুৰি,
 চিৰকাল যাৰ গৌৰৱ নিচান উৰিছে গোটেই ভাৰত জুৰি।
 এই চকু ছটি সদায় ব্যাকুল সৌন্দৰ্য্য-সুখৰ তৃষ্ণা ভবা,
 ক্ষন্তেক হলেও তুমিয়েই যেন আকুল হেঁপাহ পূৰ্ণ কৰা।

মহা পৰাক্ৰমে কত পৰ্বতৰ বুকুফালি তুমি আহিছা বৈ,
 অবাধ তোমাক কোনে বাধা দিব নিফুট ভাষাবে আছাহি কৈ।
 ক্ষুদ্ৰ মানৱৰ মিছা অহঙ্কাৰ তোমাৰ পাৰতে লেৰেলি যায়,
 কত পৰাক্ৰম, সুন্দৰ কিমান, ইয়াতেহে আহি ভাবিছো হয়।
 মোৰেই নিচিনা খাউনি নোপোৱা সংসাৰৰ কত নিচলা হীন,
 তোমাৰ পাৰতে বহিলে ইদৰে আজি নাই তাৰ অলপো চিন।
 কতবা মানুহ আহিছে গৈছে চামে চামে তাৰ অন্ত নাই,
 অজৰ অমৰ তুমি বৰনৈ চিৰকাল আছা ধেমালি চাই।

চিৰ যোৱন ভোগী, যুবা তুমি যোগী, পুৰাতন তুমি অতি,
 বহুৰূপী তুমি, বহুৰূপ ধৰি, মুক্ত তোমাৰ অবাধ গতি।

(২) গুৱাহাটীৰ চাৰিও পিনৰ পৰ্বত বিলাকত জুই লাগি হোৱা দৃশ্য।

মোৰ জীৱনত যৌৱন এবাৰ আজি আছে মাথো কালিলে শেষ.
 ঘূৰি ঘূৰি আহে যৌৱন তোমাৰ ছুদিন অস্থায়ী নিচলা বেশ।
 হেজাৰ হেজাৰ শবতৰ জোনে শূন্দৰ শৰীৰ পোহৰ কৰে,
 শত বসন্তুই লয়লাস কৰি তোমাৰ ৰূপৰ যোগান ধৰে।
 মহাপৰাক্ৰমী যৌৱন তোমাৰ বৰষাই আনে সাৰথি হৈ,
 আহে লয়লাসে অৰূপ ৰূপৰ সন্তাৰ সকলো লগত লৈ।
 আছা কতকাল কত বেশ ধৰি, কতকাল আৰু থাকিবা তুমি,
 সন্তাৰ কতনো যোগাবাহে দেৱ নীল সাগৰৰ চৰণ চুমি।

মানুহৰ কত আছে ভেদাভেদ তুমিতো নহয় সিমান হীন,
 সকলোকে তুমি যোগাই সমানে বৈছা নেচাই ছুখীয়া দীন।
 একেটি প্ৰেমেৰে সাৰতি সকলো উদাৰ মহিমা প্ৰচাৰ কৰি,
 গম্ভীৰতে তুমি চঞ্চলতা খেলি আছা চিৰকাল ৰূপত চৰি।
 সৰু সৰু কত জান জুৰি নৈয়ে দিয়ে কৰ ভাৰ সাদৰে আনি,
 লোৱা উলাহেৰে সবল ভাবেৰে সামান্য হলেও আপোন মানি।
 মুক্ত তোমাৰ বিশাল শৰীৰ কোনে বাধা দিব তোমাৰ গতি,
 বৃদ্ধিৰে মানুহে পাৰেনে বান্ধিব, অতিকে অকণি মানৱ মতি।
 মানুহেই কিন্তু মানুহক বান্ধে হীন শিকলিৰে লগাই চল,
 মুকলি মূৰীয়া হয় পদানত পঁপুৰেই দৰে নহলে বল।
 নিজৰ মনেৰে নোৱাৰে ফুৰিব নিজৰ মনেৰে নোৱাৰে গাব,
 নিজৰ দেহত, পৰৰ মনৰ বিবেকে লোকৰ চকুৰে চাব।
 আশাৰ পুতলা মানুহে কৰিলে কতনো ভ্ৰাতৃ বন্ধুপান,
 নসহে কোনোৱে কাৰো অধিকাৰ হয়তো মৃত্যু নহয় মান।

পাৰতো নহয় বুকুতে কবিলে জ্ঞাতিয়ে জ্ঞাতিব বক্তৃপাত,
 ভ্রাতৃ-তেজৰ কলঙ্ক কালিমা। সানিলে পাৱিত্ৰ তোমাৰ গাত ।
 নাই আজি সেই দাস্তিকৰ দল সমাজিক আজি সকলো হয়,
 কালৰ হাতত সমান সকলো কালৰ বীভৱ কালতে যায় ।
 তুমি কিন্তু সেই একেদৰে আজি গভীৰ গতিৰে কৰিছা লীলা,
 তোমাকেই কত কৰিছিলে ভোগ সকলোটি আজি নিবীহ শীলা ।

তোমাৰ পাৰতে যুগে যুগে কত মানুহে পাতিলে বিশালপুৰি,
 নাইকিয়া তাৰ চিন চাব আজি গল সকলোটি কালত ঘূৰি ।
 কোনোবা বজাৰ কাৰেঙৰ চাঁ আছিল যি ঠাইত এদিন নাচি,
 হয়তো সিঠাইত অগাধ হাবিৰ প্ৰতিবিন্দু নাচে কাচনে কাঁচি ।
 প্ৰাগ্জ্যোতিষৰ গৌৰৱ নিচান এই পাৰতেই আছিল উৰি,
 হেৰুৱাই আজি সকলো বীভৱ তোমাৰ আগতে গৈছে মৰি ।
 কত নৃপতিয়ে পাতিলে নগৰ গঢ়িলে কতনো বিশাল দেশ,
 এই পাৰতেই, হে বৰ নৈ, নাই আজি তাৰ চিনবো লেশ ।
 এদিন আদৰি সাদৰি ধুৱালা যাৰ মনমোহা বিশাল পাৰ,
 পাহৰিলা নে কি কালৰ লগতে ক'ববা মানুহ দেশ বা কাৰ !
 মৰিশালি গুচি স্তম্ভৰ নগৰ, নগৰৰ ঠাই শ্মশান ভূমি,
 কালৰ লগত সকলো সলনি, মাথো একেদৰে সদায় তুমি ।

মঙ্গলময় দয়াৰ সাগৰ পিতামাতা তুমি দেশৰ প্ৰাণ,
 পিতৃ কপেৰে অন্ন যোগোৱা, মাতৃ কপেৰে স্তন্য দান ।
 ভীষণত আছে দয়াৰ আসন বহুকপী তুমি নিয়মাধীন,
 নিজে নিজে হৈ নিয়মৰ বশ ভয়ঙ্কৰ হৈও হইছা দীন ।

যৌৱনৰ যাৰ দেখিলে তাওৱ লীলা বিভিন্নক শিয়ৰে গা,
 একে ৰূপেবেই ধৰিছা যোগান কত মানুহৰ শান্তি চাঁ।
 তুল বুল কৰি আশাধাৰী জীৱ মানুহে চলাই বুকতে নাও,
 ভীষণ তোমাৰ মৰম কিমাণ ভাবিয়েই মই বিচুৰ্ত্তি খাও।
 কদ্ৰ ৰূপেবে কতনো কৰিছা তোমাৰ পাবৰে কীৰ্ত্তিনাশ,
 চিন চাব আজি দিছা নুমুৱাই, কালৰ স্বৰূপে কৰিছা গ্ৰাস।
 কীৰ্ত্তিনাশা তুমি নোহোৱা তথাপি কীৰ্ত্তিৰ কঙ্কাল লাগিছে কিয়,
 হুমুনীয়া থাকি কি কাম সাধিব, কত দিন আৰু থাকিব থিয়।
 তোমাৰ বাহিৰে আৰু কোন আছে শক্তি পূজাৰী কোৱাটো গুণি,
 চিৰকাল কোনে ব্যাথাৰ সঙ্গীত একেটি সূৰেবে থাকিব শুনি।
 শক্তিশালী হেৰা কৰিছো মিনতি বুকুৱাই দিয়া নেলাগে থব,
 পৰাজয় লিখা আছে যি থানত সি কিনো উৎসাহ বাতৰি ক'ব।
 শৰাই ঘাটৰ আছে হুমুনীয়া ইটাখলি তুমি কৰিছা গ্ৰাস,
 হাবি বননিয়ে ঢাকিলে সকলো ব'ত মানুহৰ আছিলে বাস।

শান্ত ভীষণ দেশৰ জীৱন প্ৰেমময় হেৰা মহান যোগী,
 অজৰ অমৰ তুলিছা লহৰ চিৰকাল তুমি সৌন্দৰ্য্য ভোগী।
 বৰ ভাল পাঁও তোমাৰ গুৱলা যৌৱন ভৰা প্ৰেমৰ গান,
 নাই তাত বাধা মুকলি মূৰীয়া, তৃপ্ত বাগিণী মুক্ত তান।
 হিয়াচৰি মোৰ কিয় নুঠে ফুলি, কিয় নেপাহবো সংসাৰী লেঠা,
 ধুনীয়া ছুনীয়া কিয়বা ঘূণীয়া ভাবি অন্তৰত লাগিছে বেথা।

তুমিয়েই আজি দিছা সোঁৱৰবাই অমৰ মানৱ নহয় নাশ,
 জীৱনৰ সোঁত বয় চিৰকাল ইটিত নহয় সিটিত বাস ।
 অমৰণ তুমি ভাবি যেনেকৈ মহা প্ৰতাপেৰে বাগৰি যোৱা,
 ভীষণ আকাৰে হেজাৰ বিঘিনি অতি অনায়াসে সামৰি থোৱা ।
 যোৱন জয়ী সঙ্গীতৰ তানে তুলি প্ৰতিধ্বনি জগত জুৰি,
 ফেণে ফোটোকাৰে মহা আটোপেৰে হেন্দোলি ইপাৰ সিপাৰ বুৰি ।
 অকপত তুলি ৰূপৰ লহৰ সকলোকে নিজে সমান কৰি,
 অজীৱত কৰি জীৱৰ সঞ্চাৰ বিধি বিধাতাৰ শক্তি ধৰি ;
 বিদ্রোহী তুমি শাসনত থাকি পগলাৰ দৰে মাৰিছা লৰ,
 বিচাৰি তোমাৰ স্বাধীনতা আৰু নীল সাগৰত শোধাই' কৰ ।

তোমাৰ দৰেই অমৰণ ভাবি শক্তিপ্ৰয়াসী যুৱক দল,
 এৰি হীনতাৰ দীনবেশ অতি মহাবীৰ বেশে আৰাধি বল,
 দুৰ্বলক কৰি প্ৰৱল ভীষণ অমৰ তেজেৰে উঠক নাচি,
 মচি স্বজাতিৰ কলঙ্ক কালিমা সত্য ৰূপৰ কাচনে কাচি ।
 মৰতত ৰচি সৰগৰ পুৰি নিজৰ শক্তি বিকাশ কৰি,
 যুবা হৃদয়ৰ তপত শোণিত উঠক ৰূপত জেউতি চৰি ।

হৃদ তোমাৰ বন্ধ নহয় থাকে মিলি তাতে সকলো তান,
 মহা প্ৰলয়ৰ আৱাহন আছে, প্ৰেমিকৰো আছে প্ৰেমৰ গান ।
 শুনি কাৰো যায় বুকুখনি লৰি, কোনো জনে আনে শান্তিসুখ,
 কোনোৱে সু'ৱৰি তাহানিৰ কথা, উজাৰে পাহৰা বিবহ দুখ ।

মুক্ত বাগিণী ধৰক ইবাৰ সকলো যুৱকে তোমাৰ দৰে,
যৌৱন জয় প্ৰবল গীতিকা শুনি যেন মোৰ চকুলো জৰে ;
স্বাৰ্থাভিলাষী নীচ মানৱৰ লৰক ভয়ত শিলৰ হিয়া,

উঠক উলাহে যুৱকৰ তান মন প্ৰাণ চিত জুৰাই নিয়া ।

শান্তি আশাৰে শান্তি নিজৰা তোমাৰ পাবতে বহিছো আহি,
আছো কতদিন চাই তোমাৰেই অজৰ অমৰ ৰূপৰ হাঁহি ।

কত দিন ভাবো তোমাৰ ৰূপৰ গাঁথি কবিতাৰ মালাৰ ধাৰি,
অতি আদৰেৰে লম বুলি নিজে পৰিত্ৰ শান্তি বচনে জাৰি ।

হয় অনুভূতি হিয়া চৰি ভৰি আছে যেন কত ফুলৰ পাহি,
বিচাৰিলে কিয় নেপাও বিচাৰি চোঁও বুলিলেই হয়নে বাহি ;
অতি হেপাহেৰে আবেগত মোৰ বিচাৰি বিচাৰি কলিটি আনি,
অভাজন মই জানিছো নিজেই তথাপি গাঁথিছো সান্ত্বনা মানি,
তোমাৰ পাবতে কত জনে আহি গাঁথিলে ইদৰে কবিতা মালা,
ভবালে আদৰে কবিতা ফুলেৰে বহল জননী শিৰৰ ডলা ।

মোৰ কিন্তু এই দুৰ্বল হিয়াৰ দুৰ্বল ছন্দ ভাষাৰে লিখা,
নোৱাৰে জলাব দেশ-খনি জুৰি প্ৰৱল ভাবৰ অগণি শিখা,
তথাপি নেবাধে কবিতাই মোৰ অবাধ তোমাৰ প্ৰৱল গতি,
বহুৰূপ ধৰি গৈ থাকা তুমি ভীষণত কৰি প্ৰেমৰ বতি ।

থাকা চিৰকাল একেবাহে বৈ নগণি তুচ্ছ কালৰ মায়া,
জীৱণ মৰণ সকলোতে মোৰ তোমাৰ পাবতে শান্তি ছায়ী !

কুলি

বসন্ত-সাবথি কুলি সুখৰ লগৰি
 নৰগৰ শাপ ভ্ৰষ্টা কোন বিছাধৰী ?
 বসন্তৰ আগমন ধৰাত্‌ প্ৰচাৰি,
 অবিৰাম কাক তই ফুৰিছ বিচাৰি ?
 সুন্দৰৰ সকলোটি বিভৱ বিলাই—
 ঋতু ৰাজে যেতিয়াই ৰূপ চতিয়ায় ;
 লগত তইনো কুলি আহ কেনেকৈ.
 বসন্ত-বাতৰি তোক দিয়ে কোনে কৈ !
 সৌন্দৰ্য্যৰ ইন্দ্ৰজাল চপাই যেতিয়া,
 আকৌ বসন্ত হয় কোনোবা পৰীয়া,
 তেতিয়া অকণমানি হেৰ কুলি তই
 পৰ্ব্বতৰ ওপৰত নাথাক নিশ্চয় ।
 বসন্ত নহলে তই জীয়াতে মৰিবি
 চকুপানী টুকি টুকি কিমান থাকিবি ;
 বহল পৃথিবী খন ফুৰ ঘূৰি ঘূৰি.
 বসন্তৰ লগে লগে সুন্দৰ বিচাৰি ।
 তয়ে নেকি চিৰকাল মায়াবী সাবথি,
 সৌন্দৰ্য্যই বথ যাৰ বসন্তই বথী !

তোৰ সতে প্রকৃতিৰ ৰূপহ কোঁৱৰে—
 খেলি নেকি লুকালুকি অতি আনন্দেৰে
 ঘূৰি ফুৰে পৃথিবীতে তোকেই বিচাৰি,
 ফুৰনেকি তয়ো সদা আগে আগে উৰি,
 মউ সনা মাতে তোৰ সঁহাৰি জনাই
 পাতৰ আঁৰৰ পৰা বঙেৰে ঘনায় ।
 হয়তো ফুৰিছ তই বসন্তক লই,
 নহয় বসন্ত নাহে তোক এৰি থই,
 ছয়োটিৰে ভিতৰত আছে এনে জৰি,
 ইটিয়ে সিটিক বান্ধে আদৰি সাদৰি,
 নদায় দেখিলে তোৰ লঘু হৰ বুলি,
 লুকাই লুকাই তই ফুৰনেকি কুলি ?
 ইয়াতে এবাৰ মাতি উৰা মাৰি লই,
 আঁতৰৰ পৰা তই জান দিয় গই !
 মাত শুনি চাওতেই কেনিবা দি য়াৰ,
 আচৰিত কৰি নৱ কিবা সুখ পাৰ
 কৰিয়ে মাততে তোৰ কৰে গুণ গান,
 উৰণ সুরদী সুর অশৰীৰি প্ৰাণ ।
 মাতেৰে অমৃত ঢালি কৰ জীৱ দান,
 খৰালি শুকাই থকা প্ৰকৃতিৰ প্ৰাণ ;
 গছ লতা বন ফুল ৰমক জমক,
 তোকে পাই যেন নাচে থমকি থমক ।

ভাবে তোকে গছে ফুলে অতিকে আপোন,
 ক্ষন্তেকো নেভাবে,—তই এটিয়ে মপোন,
 অজান কলীয়া কুলি মাথোঁ এফলীয়া
 বসন্তকে লই তই সদায় বলিয়া ।
 জীৱনৰ এফালকে তই মাথো চাৰ,
 তাতেই সংসাৰ মুখ সকলোটি পাৰ ।
 বিধিয়ে অজিলে কৰি ৰূপৰ বলিয়া,
 যদিও এধান মান চৰাই কলীয়া ।
 জনাহলে মায়াময় সংসাৰৰ লীলা,
 মুখ দুখ উঠা নমা নিয়তীৰ খেলা
 বুজা হলে জীৱনৰ খৰালি বাৰিষা,
 শুনা হলে প্ৰকৃতিৰ অপৰূপ ভাষা,
 পাৰিলি হেতেন জানো হব এনে তই,
 সুন্দৰবে শৰণীয়া সদানন্দ ময় ৷

বঙ্পুৰ

বঙ্পুৰ ! বঙ্পুৰ !

বঙ বসে ভৰপূৰ !

বঙেৰে বাঙলী বঙ চৰা,

পথিকৰ মন প্ৰাণ হৰা ;

বঙপুৰ বঙৰ নিজৰা,

আছে তাত বঙৰ সঁফুৰা ।

কপহীয়ে দিনে বাতি,

কপ যেন পানী ছাটি,

নগৰৰ পৰা নিয়ে বৈ,

কৰ ভাৰ লয় বৰ নৈ ;

আদৰি সাদৰি অতি কৈ

শাবী শাবী সৰোবৰ,

পছমেৰে মনোহৰ,

পানী যেন ফটিকৰ ধাৰ,

গুণ গুণ তাতে ভোমোৰাৰ-

মধুৰ মধুৰ সন্তাৰ ।

আহল বহল আলি,
 ইটাৰ সেন্দুব ঢালি,
 বুকু পাতি আছে পৰিপৰি,
 স্বৰ্গদেৱে দিয়ে তাতে ভৰি,
 লেখ নাই কোঁৱৰ কুঁৱৰী ।

ৰাজ ফুলনিৰ ফুল,
 নাচোনত বিয়াকুল,
 কুঁৱৰীৰ খোপাৰ ভূষণ,
 গাভৰুৰ আদৰৰ ধন,
 নগৰৰ কপৰ বহণ ।

পছলীৰ ফুলা ফুল,—
 ডেকা গাভৰুৰ থুল,
 তেজে গাল ফুটো ফুটো কৰে,
 নগৰৰ তাতে কপ চৰে,
 আন শোভা কোনে লেখ ধৰে ।

বঙ্পুৰ বঙঘৰ,
 বঙেৰে বঙালী বৰ,
 বঙালী বহাগ বিছ পালে,
 বিছৰাই বিছ নাম গালে,
 হাত চাপৰিৰ তালে তালে ।

যুঁজে ম'হ যুঁজে হাতী,
দোপনিত ফাটে মাটি ;

বিষয়ই মেলে আনি শেগ ;
সারুধানে চাই দিন খেণ,
স্বৰ্গদেৱে বঙ্ পাই যেন ।

বঙ্ ঘৰে বঙ্ কৰি,
বোকোচাত শাৰী শাৰী,
দেৱ যেন মৰত বিহাৰি,
তুলি লয় কোঁৱৰ কুঁৱৰী,
গৰৱত আপোন পাহৰি ।

সৈনিকৰ দলদোপ,
ফুটে ঘনে বৰটোপ,
শতকৰ পালে মানে গম,
অসমত নাই যাৰ সম,
বঙৰ মাজতো থাকে যম ।

বঙ্ পুৰে বঙ্ কৰি
শকতিৰ গুৰি ধৰি,
শাসিলে অসম অসমীয়া,
বঙ্ পুৰ নহয় দুখীয়া,
নাই তাৰ কোনো সমনীয়া ।

সদীয়া শবাই ঘাটী,
বঙপুৰে মেলি ছাতি,

কত যুগ বাখিলে আবৰি ;
বুকুৰ শোণিত শেষ কৰি,
বঙপুৰ অতিকৈ সাদৰী ।

একে ঘাটে বাঘে ছাগে,
পানী খাই ভাগে ভাগে,

সৱলৰ মিছা অহংকাৰ,
দুৰ্বলৰ নাই হাহাকাৰ,
ৰাজ দঁড়ি সমান সবাৰ ।

ভিতৰে বাহৰে গড়,
অসীম শক্তি ধৰ,

মাজত কাৰেং থাকে তাৰ,
কাৰ সাধ্য সীমা হয় পাৰ,
অনুমতি বিনা বিষয়াৰ ।

* * *

এনে বঙপুৰ আজি,
দীন হীন বেশে সাজি,

কাৰেঙৰ অৱশেষ লৈ,
হাবি-গড়ে অবক্ষিত হৈ,
পথাৰত আছে মাথো বৈ ।

বঙ্ঘৰে তুলি শিৰ,
বেজাৰতে ধীৰ থিৰ,

আছে আজি গণি মাথোঁ কাল,
ভাবি সংসাৰৰ মায়া জাল,—
সুখ দুখ আছে পালে পাল !

(১) কপহী শুকাই গ'ল,
বুকু খনি উদি হ'ল,

ঢাকিলে শৰীৰ দলে ঘাহে,
ফটিকৰ পানী আক নাহে,
বিহমেটেকাই দেখি হাঁহে !

পথাৰ পিটনি হল,
নগৰ মৰহি গ'ল,

কাৰেঙে কুটিৰ বেশ ধৰি,
আছে যেন জীয়াতেই মৰি,
নৰ নাৰী নাহে ভয় কৰি ।

একালৰ বৃন্দাবন,
একালত পৰে চন,

নিয়তীৰ এনুৱা বিধান,
বুৰঞ্জীয়ে দিয়ে সমিধান,
ক্ৰণস্থায়ী মান অপমান ।

কালৰ চকৰি ঘূৰি,
উঠা নমা ছুটি কৰি,

জগতক আহিছে চলাই,
আদি অন্ত তাৰ কোনে পাই ?
ক্ৰন্তেকতে আছে আক নাই ।

(১) বংপুৰৰ দাতিয়েদি বৈ যোৱা নৈ,
এতিয়া আনফালে গল ।

জহি পমি মৰে কবি,

বেজাবৰ দেখি ছবি,

অৰি তাৰ নিজে সৃষ্টিকৰ,

দিলে তাক শক্তি ভাবিবৰ,

নভবাব বেজাব কিহৰ ?

জাঁজী

১৮৫২ শ

জন্মভূমি

স্বৰ্গতো অধিক এই জন্মভূমি মোৰ,

আছে জানো আৰু এনে ঠাই ?

প্ৰথমে জ্ঞানৰ চকু মেলিলো ইয়াতে

এনে ঠাই কল্পনাতো নাই ।

কোমলতে পৰি যোৱা কুমলীয়া সাঁচ

বঢ়ালো যি বায়ু পানী পাই,

পাৰো জানো পাহৰিব জীৱনত মোৰ,

হিয়া য'ত দিলো উদঙাই ?

ইয়াৰেই জল বায়ু ইয়াৰ মাটিতে

মিলি মোৰ জেউতি চৰায়,

নাই পৰা সৰি সৰি সৰগৰ পৰা

এটি এটি ফিবিঙ্গটি প্ৰায় ।

অমৃত বৰষা মাত জননী মুখৰ
 সৰি পৰা শুনিলো ইয়াত,
 তাৰেই মোহত পৰি পাহৰি সকলো
 ভোল গলো জননী কোলাত ।

যি খনি কোলাত বহি অমৃত ভোগিলো
 জন্মভূমি তাৰো যে আধাৰ,
 যি অমৃত পান কৰি হলো এতেখিনি,
 বলে ভাঙি ইয়াতেই পাৰ ।

আনন্দৰ বিষাদৰ নতুবা ভয়ৰ
 শুনো সেই একেযাৰি মাত,
 অন্তৰৰো অন্তৰৰ মৰ্মস্থল ভেদি
 তাতে উঠে ঘাত প্ৰতিঘাত ।

একে বেলি একে জোন বিশ্ব জগতৰ
 তাতো যেন আছে ভেদ পৰ,
 আপোন নহয় যেন পৰৰ দেশত
 স্বদেশত নিজৰ নিজৰ ।
 একেই গঢ়েবে স্ৰজা সকলো মানৱ
 তাতো দিলে ভাব ভেদ পৰ
 একেখনি জন্মভূমি একেযাৰি মাতে
 কৰিলে কোনোক সহোদৰ ।

পৰ্বত পাষণ ভবা নতু মৰুভূমি
 যেই হক জন্মভূমি মোৰ,
 সুখৰ দুখৰ ভবা সকলোটি ভাবে
 ইয়াতেই মেলি দিলে ঠোৰ ।

যদি মোৰ জন্মভূমি কবি পৰিহাস
 ইতিহাসে বিদ্রোপেৰে চায়,
 বুজিব নোৱাৰো কিয় ক্ষুদ্ৰ ছিয়াখনি
 বেজাবত যেন ফাটি যায় ।

শুনিলে কাহিনী যাৰ গোৰৱেৰে ভবা,
 উত্তেজিত হিয়া উঠে ফুলি,
 নাজানো কি মায়াপুৰী এই জন্মভূমি
 সাদৰো সন্তাষো কিনো বুলি !

চকুত চমক লগ সুখে ভবা ধৰ ।
 হয় হক গোটেই সংসাৰ,
 যদিও নিঃকিন এই জন্মভূমি মোৰ
 তুলনাত সকলো অসাৰ !

জনমে জনমে পুনু ইয়াতে জনম
 ইয়াতে মৰণ যেন হয়,
 ভিখাৰীৰ লাওলোটা লবলৈ হলে,
 স্বদেশত যেন মতি ৰয় ।

স্বদেশ, স্বজাতি আৰু স্বধৰ্ম্মত থাকি
 গুনো যেন স্বদেশৰ ভাষা ;
 স্নেহময়ী জননীৰ মৌ সনা মাত
 তাতে মাথো নিঃকিনৰ আশা ।
 স্বৰ্গতো অধিক কবি স্ৰজিলা যেতিয়া
 প্ৰভু মোৰ প্ৰিয় জন্মভূমি,
 জনমে জনমে যেন ইয়াতেই থাকো
 তোমাৰ অভয় পদ চুমি ।

জাঁজী

১৮৬০ শ'ক

আৰৱৰ বীৰ

ছখত চকুলো টুকি
 আৰৱৰ মকভূমি
 স্তব্ধ যেন পৰি বজ্ৰপাত,
 উকরাই মক-বালি
 পথিকৰ চকু পুতি
 পতা নাই পৰনেও হাট ।
 হেজাৰ হেজাৰ উটে
 পিঠিত বণিজ লৈ
 হোৱা যেন নাই মক পাৰ,
 আৰৱৰ প্ৰাণ-বাৰি (১)
 বৈ থকা ছুই ধাৰি
 এৰি যেন দিলে আজি ধাৰ ।

(১) টাইগ্ৰিচ আৰু ইউফ্ৰেটিচ নৈ ।

ঘুবোঁকি নুঘুবোঁকৈ
 থমকি থমকি বৈ
 চলে যেন আই বসুমতী,
 দিওকি নিদিও কৈ
 সূক্ৰযে কিৰণ লৈ
 নিজৰ বাটত কৰে গতি ।

লাখ লাখ পৰাণৰ
 সাৰথি যে হৃদয়ৰ
 মহান পুৰুষ হজৰত,
 মানবী জীৱন থৈ
 যাবলৈ সাজু হৈ
 ক্লান্ত আজি দাকণ বোগত ।

চাৰি পাশে আছে বেৰি
 দুখত চকুলো টুকি
 শিষ্য যত মহাপুৰুষৰ,
 বিৰহৰ চিন্তা জৰে
 পৰাণ আকুল কৰে
 পাৰ ভাগি পৰিছে শোকৰ ।

বোগত দুৰ্বল প্ৰাণ
 তথাপিও দীপ্তিমান
 ধীৰ থিৰ বীৰ হজৰত,
 লাহে লাহে বহি লৈ
 সম্বোধন কৰি কয়
 “শুনা মোৰ প্ৰিয় শিষ্য যত—

কাৰবাক যদি মই
 দিবলগা আছে কিবা
 কলে মই অতি সুখ পাম,
 নিধকৰা হৈ তেহে
 যাম অতি আনন্দেৰে
 এৰি থই এই ধৰা ধাম ।”

শেষ ইচ্ছা পূৰ্ণৰ হেতু মহাপুৰুষৰ
 বিচাৰিলে গোটেই আৰৱ,
 নাই কিন্তু ক'তো এনে ধাৰ পাব যেই জনে
 যাকে সোধে সেয়েই নিবৱ ।

শেহত সৈনিক এটি নিৰ্ভীক চিত্তেৰে অতি
 কলে আহি কৰি সম্বোধন,
 “হজৰতে ঘোঁৰা উঠি তিনি বেত মাৰি ডাঠি
 জীৱটিক কৰিলে তাড়ণ ।”

তিনিটি বেতৰ ধাৰ পাব লগা আছে তাৰ
 দিয়ে যদি পিঠি পাতি লক,
 অন্য ধাৰ আক নাই আছে মাত্ৰ সেয়ে দায়
 নিজে লৈ নিধকৰা হক ।

নিদাকৰণ কথা শুনি শিষ্য সকলোৱে গুণি
 কলে ভাঙি বিনয়ৰ পাব,
 “এনেয়ে কাতৰ অতি হজৰত মহামতি
 সাধ্য নাই শুজে এনে ধাৰ ।

মণি মুক্তা ধন মান যত লাগে লোৱা দান
 হজৰত হওক নিধকৰা,
 জীৱনৰ শেষ প্ৰায়, আঘাতৰ এৰা দায়,
 ইটো কাম অতিকৈ কঠুৱা ।”

সৈনিকে নেবিলে কথা তার মাথোঁ এটা লেঠা
 তিনটি আঘাত মাথোঁ দিব ;
 সেয়ে হলে সন্তোষেবে হিয়া ভবা আনন্দেবে
 নিধকরা হল বুলি ক'ব ।

কতনো কাবো কবি কতনো ভবিত ধবি
 কলে প্রতি জনে সেনানিক,
 “নগলিল তার হিয়া কলে মাথোঁ “পিঠি দিয়া”,
 নহলে প্রতিজ্ঞা হব ধিক্ ।”

ইচ্ছা দেখি সেনানিব হজবত মহাবীর
 উঠি বহে অতি কষ্ট কবি,
 দিলে পিঠি উদঙাই কাবো মাত বোল নাই
 সুরক হল যেন বজ্র পবি ।

হায় হায় কবে ভক্ত কাবো উঠলিছে বক্ত,
 ধীর থিব কিন্তু হজবত,
 পিঠি দিছে উদঙাই সৈনিকে চৌভিত্তি চাই
 কঁপনি উঠিল শবীরত ।

পবিল এচাবি সবি চকুপানী গল জবি:
 হিয়া ভাঙি আহিল কান্দোন,
 “হায় হায় কি কবিলো দেৱতাক নিচিনিলো
 ব'ল মোব কলঙ্ক মাথোন ।”

ধীৰে হজবতে কলে “তুমি আজি নহা হলে
 থাকিল হেঁতেন মোৰ ধাৰ,
 উপকাৰী বন্ধু হেৰা সার্থক কবিলো ধৰা
 আনন্দেৰে যাও পৰ পাব।”
 ইদৰে মেলানি মাগি ধৰ্ম্মৰ সাম্ৰাজ্য পাতি
 হজবতে কবিলে প্ৰয়াণ,
 গুৰুৰ আদৰ্শ লৈ ভক্ত দিশে দিশে গৈ
 পোহৰালে ধৰিত্ৰী বয়ান।

টায়ক

১৮৬০ শ'ক

প্ৰেম

ব্যৰ্থ কৰি প্ৰলয়ৰ অস্ত্ৰ ভয়ঙ্কৰ,
 বিৰাজিত স্তবে স্তবে বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ,
 আদি বীজ পাতনিৰ সৃষ্টি মনোবম,
 নিৰাকার নিৰ্বিকার পবিত্ৰ পৰম,
 অনাদি অনন্ত যিটো কুপাৰ নিজৰা,
 দয়াময় বিধাতাৰ প্ৰথম কৰুণা।
 মন্ত্ৰপুত অদভূত পদাৰ্থ সুন্দৰ,
 সত্যৰ মহিমা ঘোষে নিত্য নিবন্তৰ

বাতিতে জটাই থইছো কৰছ(১)
 পিন্ধিব পাৰিবি তই,
 মানব যুজ'ত পিতাবো ঢুকাল
 যুজ'লৈ কিহৰ ভয়।"
 এইদৰে কৈ বাঙলী বুঢ়ীয়ে
 বঙাক যুজ'লৈ পাছি,
 জীৱন মৰণ ভৰিবে গছকি
 যশ মান ললে বাছি।
 দেওদি ধৰিলে বঙামুৱা বীৰে
 চোতালত বণ-চালি,
 যুঁজৰ বেশেৰে সজালে শৰীৰ
 যেন তিঞহৰ জালি,
 বজাক সুঁৱৰি প্ৰজাক সুঁৱৰি
 সুঁৱৰি গুৰুৰ পাঁৱ,
 চৰণত পৰি মাগিলে মেলানি
 সান্ধাত গোসানী মাৱ।
 বাঙলী বুঢ়ীয়ে বঙাক সারতি
 ছুলিত ধৰণি ধৰি,
 মূৰ সুঙি তাৰ চেনেহ চালিলে
 হৃদয় উদঙ কৰি।

(১) একে বাতিতে বৈ কাটি উলিওৱা যুঁজৰ পোছাক, বজাব দিনত এনে পোছাক পিন্ধি বণলৈ যোৱা নিয়ম।

দিঙি-ওপৰৰ
 মূৰ হেৰুৱাই
 ধব্‌ফব্‌ কৰিছে গা,
 জামুগুৰি চাপৰি
 তেজেৰে বাঙলী
 বলিছে মৰণৰ বা ।

যুঁজি লালকাল
 হল সেনাপতি
 অথিৰ অবিৰ দেহ,
 তথাপি যুঁজিছে
 হয়তো জিকিব
 নতুবা জীৱন শেহ ।

ইটোৰ ওপৰে
 সিটো মান সেনা
 পৰিছে বিৰাম নাই,
 এটা যদি পৰে
 আহি খেদি দহে
 গৰ্গেৰ ওচৰ পায় ।

ওচৰত আছে
 মাথোঁ বঙামুৱা
 শৰীৰ ব'খীয়া হৈ,
 তেজেৰে বাঙলী
 গোটেই শৰীৰ
 বলেৰে দেহাটি বৈ ।

গৰ্গেৰ বুকলৈ
 হঠাত আহিল
 পোনাই এপাট কাঁড়,
 যায় সেনাপতি
 নোৱাৰে বোধিব
 পায় মৰণৰ পাৰ !

দেখিলে বুঢ়ীয়ে বঙামূরা আছে
 শেঁতামূরা হৈ পৰি,
 বুকুৰ তেজৰ এস্থতি ওলাই
 জানত পৰিছে জৰি ।

সারতি ধৰিলে পুতেকক বুঢ়ী
 ছুগালে ছুচুমা খাই,
 সুধিছে—“কিমান মানক মাৰিলি ?”
 যদিও জীৱন নাই ।

গৰ্গে সেনাপতি দলে বলে আহি
 দেখিলে বুঢ়ীক তাত,
 দাঙি ধৰি নিজে কলে ধীৰে ধীৰে
 পাতিলৈ দোষ গাত ।

“মোৰ কাষণেই বঙামূরা গল
 এৰি ধৰণীৰ মায়া,
 যুঁজৰ মাজত লগে লগে মোৰ
 ফুৰিছিল যেন ছাঞা ।

কত যে মানক মাৰিলে পুতেৰে
 মোকে বাখো বুলি লৈ,
 কিমান গুনিবি হেৰ বুঢ়ী তই
 নোৱাৰো এটাব কৈ ।”

তাৰ পৰা হল বঙাজান নাম
 আজিও জনাই জানে,
 বাৰিষা খৰালি ওফন্দি শুকাই
 বইছে আপোন মনে ।

গীয়ক

১৮৫৯ শ'ক

— — —

সুন্দৰ

সপোনত কাণে কাণে কোন বাই যেন কলে
 সংসাৰৰ সকলো সুন্দৰ,
 সাৰ পাই উঠি চালো চকুৰ চামনি মছি
 সৌন্দৰ্য্যৰ উঠিছে লহৰ ।
 সেউজীয়া গছলতা সুনীল আকাশ জল
 জোন বেলি তৰা শাবী শাবী,
 সুখত বলিয়া নৰে হঁহা কন্দা সঙ্গীলে
 আনন্দ-নাৰব দিছে পাৰি ।
 ভৰিবে গছকি যোৱা সেউজীয়া দূৰৰিয়ে
 মূৰ দাঙি কৰিছে ঘোষণা,
 ফুলনিৰ ফুলা ফুল ধুনীয়া গোলাপী গাল
 সুন্দৰৰ অনন্ত জৰণা ।

সুন্দৰে নিৰ্মাণ কৰা

সুন্দৰ পৃথিবীখনি

চালে দুখ আঁতৰে হতাশ,

আছে বুলি অ-সুন্দৰ

কোনোবাই কয় যদি

সিও তাৰে পূৰ্ণতা বিকাশ।

মৰিয়ণী

১৮৫৮ শ'ক

আগীয়াঠুঁটীৰ বীৰ

আগীয়া ঠুঁটীৰ গড়ৰ কাষত দৰঙ্গী কোৱঁৰে পাতিছে বণ,
 হয়বা মৰিব নহয় মাৰিব অসমৰ বীৰে কৰিছে পণ
 দিল্লী-পতিৰ অলেখ সেনানী কত বাজপুত পাঠান বীৰ
 কৰো বুলি জয় অসমৰ সেনা কৰিদিছে আগ আপোন শিৰ
 ফুটে বৰটোপ্ ধুম্ ধুম্ ধুম্ উজলি উঠিছে অগণি-শিখা,
 কোনে জানে আজি কাৰ কঁপালত বিজয় তিলক পৰিব লিখা।
 শো শো কৰে কাঁড়ৰ শৱদ, মৰা সৈনিকৰ মুখৰ মাত,
 কাৰ থাকে দেহ কোন হব শেহ নাই উৱাদিহা সবাবো গাত।
 শৰাই ঘাটৰ কোঠৰ মুখত সেনাবে লাচিতে গণিছে কাল,
 লাগ বুলিলেই যাব ততালিকে মাজু আছে লৈ বৰছা ঢাল।
 উগুলা থুগুলা অতি বিয়াকুল বৰ সেনাপতি সবাবে আশা
 আজিৰ যুঁজেই কৰিব বিচাৰ কি হব আগলে দেশৰ দশা।

পূৰ্ব আকাশ আন্ধাৰত এৰি পশ্চিমে ললে বাঙলী বেশ
 কোনে জানে হয় কালিলৈ কাৰ হব জন্মভূমি অসম দেশ।
 পৰো পৰো হল ভাগকৰা বেলি নপৰিছে কিয় বগৰ ওব,
 হুমুনিয়া কাঢ়ি ভাবিছে ফুকনে 'কি গতিনো হব অসম তোৰ !'
 ফুকনে এৰিলে আপোনাৰ কোঠ বাঢ়িব খুজিছে অলপ আগ,
 এনেতে দেখিলে ল'ৰি আহিছে কোনোবা সৈনিক মূৰত পাগ।
 কটা গল হয় সৈনিকৰ হাত বুকুত পিঠিত ছপাত কাঁড়,
 তেজেৰে বাঙলী দেখিলেই উঠে ডাল ডালি হৈ নোম যে গাৰ
 অথিৰ অবিৰ, শৰীৰৰ ভাৰ কথমপি মাথেঁ। পাৰিছে ব'ব,
 আশা নাই আৰু মুহূৰ্ত্ত মাথোন সৈনিক দেহত জীবন ব'ব।
 তথাপি মুখত সৈনিকৰ হাঁহি লাচিতক দেখি নমালে শিৰ,
 "কিনো কম" বুলি কবলৈ লাগিল আনন্দত বয় চকুৰ নীৰ।
 "দিনটো যুঁজিলে বামসিং বজাই নোৱাৰিলে হব গড়ৰ পাৰ,
 কতনো মৰিলে সৈনিক যুঁজত নাই লেখ জোখ কত বা কাৰ।
 গধূলি বেলিকা লাগিল থানিকা আকাশত সৌ ধুনীয়া জোন,
 হেজাৰ হেজাৰ পৰৰ সেনাই গড়লৈ চকু কৰিলে পোণ।
 মৰো জীও কৰি নোৱাৰি ইদৰে পৰুৱাৰ দৰে বগালে গড়,
 গণিলে বিপদ দৰঙ্গী কোঁৱৰে অসম যাবলৈ অলপ পৰ।
 খোলা তৰোৱাল দাঙি ধৰি বীৰে কবলৈ ধৰিলে সৰাৰে প্ৰতি。
 'বগোৱা গ'ড়ত মৰো বুলি আজি তেহে হব ভাই দেশৰ গতি।
 যুঁজত হুঁকি পৰৰ হাতত সঁপি জন্মভূমি নেলাগে বৰ,
 আজিৰ যুঁজত মৰিব পাৰিলে আতমাৰ গতি নিশ্চয় হব !'

পালি সেনাপতি কোঁরবৰ কথা	শুনি সকলোটি	যুঁজাক বীৰ
'জয় জন্মভূমি', 'জয় স্বৰ্গদেও',	বুলি সকলোৱে	তুলিলে শিৰ
হাতে হাতে লই চক্ চক্ কৰা	তবোৱাল কত	হেজাব খন
পিছুৱাই থই পালি সেনাপতি	বগালে গড়ত	মৰণ পণ।
পৰিল উফৰি শত্ৰু সেনানী	নোৱাৰিলে ব'ব	গড়ৰ গাত,
পবোতে ইদৰে ভাগিল কতব	তবোৱাল-খেলা	নিপুণ হাত।
ভাবিলো মনত চিন্তিত দেউতা	বাতৰি দিবলৈ	আহিলো ল'ৰি
বং অতিকৈ লাগিছে দেউতা	জনম ভূমিৰ	উদ্ধাৰ কৰি।
"কি লাগে ক পুৰস্কাৰ তোক	যিহকে বিচাৰ	তাকেই পাৰি।
দিম মাটি-বাৰী, গোটেই জীৱন	চমুৱাৰ দৰে	সুখেৰে খাৰি।
সৈনিকে মাৰি মিচিকীয়া হাঁহি	কলে "মোৰ এই	আজিয়ে শেষ,
আৰু কি লাগিছে পুৰস্কাৰ মোক	মৰিব পাৰিছো	বখাই দেশ।"
গৌৰৱেৰে মাতে হাঁহি এটি মাৰি	"আই মোৰ আই	অসম দেশ,
লাচিত বীৰৰ কোঁচত সৈনিকে	ধন্য-জীৱন	কৰিলে শেষ।
লাচিত নিজক দিলে ধৈৰ্য্যবাদ	"ধন্য সেনাপতি	ধন্য মই,
এনে বীৰ যাৰ সৈনিক তলত	সেনাপতি বজা	ধন্য হয়।"
আছিল এনেতে দৰঙ্গী কোঁৱৰ	তেজেৰে গোটেই	বাঙলী বেশ,
ক'লে ফুকনক সৈনিকৰ কথা	"সিয়েহে বাখিলে	অসম দেশ।
হেজাব হেজাব শত্ৰু সেনাৰ	আগত প্ৰথমে	বগালে গড়,
তাকে দেখি গ'ল অলেখ বগুৱা	নেমানি শত্ৰু	সেনাৰ শৰ।"
বীৰৰ দেহাটি যতনেৰে আনি	দি সৈনিকৰ	সকলো মান,
অতি সমাবোধে লাচিত ফুকনে	অগ্নিত আদৰে	কৰিলে দান।

গুৱাহাটী

১৯২৪ শক

ব্যর্থ-প্রতিমা

কল্পনাতে গঢ়ো বুলি প্রতিমা তোমাৰ,
 ভাবৰ জুমুঠি বান্ধি আনন্দ অপাৰ ;
 উৰি উৰি ফুৰা এই বহুমুখী মন,
 একে মুখে প্রতিমাতে কৰি অৰপণ ;
 অন্তহীন ভাব বাশি অন্ত কৰি থই,
 আনিলো চপাই মাথো মুক্তি খনি লই ।
 তোমাৰ প্রতিমা যোগ্য সমল বিচাৰি,
 শক্তিহীন ভাব মোৰ পৰিল ভাগৰি ।
 কল্পনাতে সীমাহীন ব্রহ্মাণ্ড ঘূৰিলো,
 সৌন্দৰ্য্যৰ চাক্‌নৈয়া পাকত বুৰিলো,
 কিটো এৰি কিটো ধৰো নেপালো বিজায়.
 শ্ৰেষ্ঠ এৰি শ্ৰেষ্ঠ বস্তু তৰপে ওলায় ।
 যিটো ধৰো সিটো যেন অযোগ্য তোমাৰ,
 আছে যেন তাতোকৈয়ো সুন্দৰ অপাৰ ।
 শক্তিহীন কল্পনাৰে ঢুকি পোৱা মোৰ,
 শ্ৰেষ্ঠতম বস্তু কিটো তাৰো নাই ওৰ ।
 ব্রহ্মাণ্ডৰ শ্ৰেষ্ঠ বস্তু পোৱাকি সম্ভৱ,
 তোমাৰ প্রতিমা যোগ্য স্বৰ্গীয় বিভৱ ?
 কল্পনা-অতীত যদি সৌন্দৰ্য্য গাঢ়ছা,
 আৰু বা কিমান তুমি নিজে প্ৰকাশিছা !

কিৰূপে গঢ়িম তেনে অযোপ্য প্ৰতিমা ;
কোন সতে ক'বো হীন অতুল গৰিমা !
ব্যাকুল ভাবেৰে ভাবি তোমাৰ মহিমা,
গঢ়া চেষ্টা ব্যৰ্থ মোৰ মানস প্ৰতিমা ।

ডিগবৈ

১৮৬০ শ'ক

নজনা বীৰৰ মূৰ

লুইতৰ পাৰৰ চিলা পৰ্বতৰ

দাঁতিত এখনি গাওঁ,

ভেলেঙীৰ দৰে চকু জুৰি বয়

যেনিয়ে এবাৰ চাওঁ

সেই গাৰুঁতেই আশী বছৰীয়া

মৰাণ বুঢ়াৰ ঘৰ,

সংসাৰত আছে নাতি এটি মাথোঁ

সিয়েই আপোন বৰ ।

বুঢ়াৰ মৰম-বেথাৰে কলীয়াৰ

আঠোটি বছৰ হল,

শৰাই ঘাটলৈ গধূলি এদিন

অক'লে ওলাই গ'ল ।

মাটিত এফাল পোত খাই থকা
 আছে লাও খোলা পৰি,
 দেখি কলীয়াই খানি নিলে তাক
 অতিকে আদৰ কৰি ।
 ককাকক সুধিলে আতি-গুৰি তাৰ
 কলীয়া অজান লৰা,
 কলে আপদেৰে হুমুনিয়া কাঢ়ি
 কথাটি আগৰে পৰা !

“এদিন মোগলে সাগৰৰ দৰে
 অলেখ সেনানী লই,
 বাম সিং বজাৰ লগত আহিলে •
 দেশ দল্দোপ কই ।

অতি আদৰৰ সোণৰ অসম
 কৰো বুলি ছাৰখাৰ,
 আহিল মোগল ভাৰত বিজয়ী
 দেশ-জুৰি হাঁহাকাৰ ।

(১) শৰাইঘাটীৰ বজাৰ বিষয়া
 লাচিত ফুকন বীৰ,
 জনম ভূমিক বাখিবৰ মনে
 কৰিলে উপায় থিব

দেশৰ কাৰণে প্ৰাণ দিবলৈ
 আহিল কতনো বীৰ,
 পৰি গল হয় শৰাই ঘাটতে
 অলেখ জনৰ শিৰ ।

লাচিত বীৰৰ সহিব নোৱাৰি
 অতুল বিক্ৰম বল,
 মোগল সেনানী জয় আশা এৰি
 দেশলৈ উলটি গ'ল ।

সেই যুঁজতেই তোৰো পিতাবে
 এৰিলে নিজৰ প্ৰাণ,
 দেশৰ কাৰণে হাঁহি হাঁহি পোৱে
 জীৱন কৰিলে দান ।

আজিও দেখোন মনত পৰিলে
 ফুলি উঠে বুকু মোৰ
 জনম ভূমিৰ কাৰণে মৰিল
 ভাগ্যৱান পিতা তোৰ ।

আলৈ আথানি নকৰিবি ইটো
 কোনোবা বীৰৰ মূৰ,
 অতি আদৰৰ বস্তু হেৰ সিটো
 গৌৰৱেৰে ভবপূৰ ।

কলীয়াই দিলে মৰাণ বুঢ়াক
 নজনা বীৰব মূৰ,
 চন্দন কাঠৰ চিতাত জ্বলাই
 বুকু যে পেলালে জুৰ ।

যৰিয়ণী

১৮৫৮ শ'ক

শবত আৱাহন

আদৰি আনিব কোনে তোক শাৰদী
 আদৰি আনিব কোনে ?
 আদৰি আনিব শেৱালিৰ পাহিয়ে
 আদৰি আনিব জোনে !
 শেৱালিৰ তলতে সেউজী দলিছা
 ফুলেৰে ফুলাম কৰা,
 তাতে বহিবিহি ৰূপহী শাৰদী
 উজলি উঠিব ধৰা !
 মেঘ আপদীয়া যাব ঘৰাঘৰি
 নীলা চন্দোৱাৰ এৰি,
 দিনত বেলিয়ে ৰাতি জোনবায়ে
 মূৰত ধৰিব তৰি

পথাৰৰ বঙ্গীয়া বগা ধকে ধকি
 মিনা কৰা দাঁতি তাৰ,
 পাৰি থোৱা আছে তই যাবি বুলি
 চাব'লে লুইতৰ পাৰ ।

ৰূপহ লুইতৰ ৰূপহ পানীত
 ৰূপহী শাবদী গই,
 মিলিলে চৰিব ৰূপত ৰূপহ
 জগত বিভোল কই ।

তই দুখ পাৰ বুলি ঐ শাবদী
 মেঘেও এৰিব পানী,
 বেলিয়ে পেলাব স্মৰদী কিৰণ
 তোৰ আগমনি জানি

সাদৰী শৰীৰ পখালিব তোৰ
 নিয়ৰে আদৰ কৰি,
 মিচিকি হাঁহিৰে বেলিব কিৰণে
 মলছিব হাত ভৰি ।

পতুমৰ পাহিৰে ফুল বাছি গাত
 বুটা বাছি চকা পাতে,
 ভোমোৰা সাৰথি লৈ আহ শাবদী
 বসন্ত সোমোৱা বাটে ।

ওলট পালট দেশ,
বাঘ গৰু হালে হালে,

বিদেশীৰ চকুথিৰ,

উজুটিত ভাগে দাঁত,

সকলোৰে আছে কাম,

নাই দিন, নাই ৰাতি,

বিলত নগৰ হয়,

কাৰেক্সৰ দেও ইটা,

শাৰী শাৰী চোংঘৰ,

কথাৰে নহয় শেষ,
কটাৰীৰ ডাবে তাৰ কাটে,
একে ঘাটে পানী খালে,
নগৰৰ দেও লগা ঘাটে,
— দেও তাৰ ফুৰে হাতে বাটে ।

স্বদেশীৰ ওখ শিৰ,
দেও লগা মানুহৰ দেশ ;
কোঢ়ালত হৰে মাত,
অহা যোৱা নাই তাত শেষ ;
জনে জনে ভিন ভিন বেষ ।

নোহোৱাৰ নাই নাম,
কাপুৰুষে সদা পাই লাজ ,
নাই পানী, নাই মাটি
আদেশ মাথোন হয় 'সাজ',
— ইচ্ছা যেনে স্বৰ্গ-মহাৰাজ ।

নগৰত নৈ বয়,
চোদে তাৰ বান্ধে ৰাজ আলি,
শিল যেন চটা চটা,
গাঁথে তাক হাঁহ কণী ফালি,
— বনুৱাৰ নিছিগেই লানী ।

দাঁতিত মাটিৰ গড়
আছে ভৰি সেনা জাক জাক,

একে বাহে দিন বাতি

চতুৰি বাব খাটি,

নগৰত মাৰে ঘনে পাক ;

—সৰুবৰ বুলিবানো কাক ?

পুৰঠ ভীমৰ কায়

ভ্ৰান্তি অকনো নাই,

যুঁজৰ কুকুৰা যেন দেখি ;

কুহুম-বুলীয়া পাগ,

শিবে সতে কৰে আগ,

বজাক জীৱন দিলে লেখি ;

—বৰ ভাল লাগে সাহ দেখি ।

একে একে সকলোটি,

বান্ধে গড়, খানে মাটি ;

জাঁত জাঁত মাৰে বৰ নাও ;

ব'ঠা নাই আছে হাত,

দা নাই আছে দাঁত,

এনে সেনা বাখে গড়গাওঁ ;

—সেই দেখি শুনি তল যাওঁ ।

যুঁজৰ বাতৰি পালে,

হেংদান তুলি ললে,

জাকে জাকে বাঢ়ি গল আগ ;

ল'লে ঘোঁৰা, ল'লে হাঁতী, হিলৈ, বৰষা, যাঠি,

যাৰ যেনে আছে পতা ভাগ ;

—শাৰী শাৰী দেখি মাথো পাগ ।

গিৰিপ্ গাৰাপ কৈ,

গড়গাওঁ পাৰ হৈ,

যায় সেনা হৈ ধ্বনি কৰি ;

ভৰিত শুকায় নৈ,

শিল যায় ধূলি হৈ,

বসুমতী যায় যেন ল'ৰি ;

—বগছালি কোবে কোবে চৰি ।

ঢোলত চাপৰ মাৰে,

ডবাত একোৰ পৰে,

ভোৰ তালে খাওঁ খাওঁ কৰে ;

মূৰত মথুৰা পাগ,

বিষয়াটি বাঢ়ে আগ,

বনুৱাই বনছালি ধৰে,

—গড়গাওঁ টলমল কৰে

বেৰে ছালে আছে কাণ,

গড়গাওঁ নোহে আন,

দ্বোহীয়াৰ মূৰ কটা যায় ;

ৰজাৰ কুশল হকে

প্ৰজা আহি বলি যাচে,

নিজ নিজ দেহাটি শোধাই,

—এনে ৰজা পাব'লকে নাই ।

ৰাজ সভা কিনো চাবা,

স্বৰগ হাততে পাবা,

চাই চকু জল, মল, কৰে,

পিতলৰ দাপোনত,

এটি মাথো মানুহত,

চাৰি পাঁচ গোট হৈ পৰে,

—দেখি বুকু ঘনকৈ লৰে ।

জালিকটা সুকুঙ্গাই,

ভয়ে ভয়ে স্মুৱাই

বেলিয়েও পোহৰৰ ছাটি ;

বাৰৰ ফুলত পৰি,

বতাহত লৰি লৰি,

ওৰেদিন দিয়ে ভাগ খাটি ;

—যাব পাৰে আহিলেহে ৰাতি ।

শাবী শাবী থাকে পৰা, পাটী-খেৰ-থঙ্গা-চৰা
 মানে মানে বহে মান-খোৱা ;
 কটকী-ছুরবী থাকে, ডাং-ধৰা জাকে জাকে,
 ৰাজসভা চালে চকু বোৱা,
 — আছে কত অহা আক যোৱা ।
 স্বৰ্গদেৱ মহাৰাজ, পিন্ধিলে ৰজাৰ সাজ,
 সোণচৰা সিংখাপ গোলা ;
 হাতে তুলি হেং দান, দেশৰ ৰাখিব মান,
 জুৰি বহে আসনৰ কোলা ;
 — সুকৌমল কপাহৰ জোলা ।
 দেশৰ বাতৰি লৈ, কটকী চোৱাৰী গৈ,
 আঠুকাটি সেৱাৰে জনালে ;
 মন্ত্ৰণা সভা কৰি, দণ্ড হাতত ধৰি,
 ৰাজ কাজ সকলো কৰিলে,
 — ৰাজ সভা জিলিকি উঠিলে ।
 সপোনৰ শেষ বাতি, গড়গাওঁ গ'ল উটি,
 কাল সাগৰত চৌ খেলি,
 কোনো জনে সাৰপায়, কোনোৱে উভতি চায়,
 একে থৰে আছে চকু মেলি ;
 ভাগে মোহ দিলে লোকে ঠেলি ।
 গড়গাওঁ ! আজি তাত, জিলিৰ শুনিবা মাত,
 ভাবিচালে পিচলিব পাৰ ;

নোলটেও ভয় খাই, দীখোৱেদি যোৱা নাই,
 ভটীয়নী সোঁতে মাৰ নাও ;
 — ভাবি ভাবি বিচূৰ্ত্তিয়ে খাওঁ ।
 নাই সেনা, নাই হাট, নাই পানী, নাই বাট,
 নাই বজা, বাজসভা তাত ;
 কাৰেঙ্গৰ চিন আছে, দেৱে তাত বাতি নাচে,
 মৰণৰ মেলা আছে হাত,
 — গড়গাওঁ পৰিগ'ল শাঁত ।
 শ্মশান বলিয়া কবি, শোকৰ বিচাৰি ছবি,
 আছে তাত বহি বাতি-দিন,
 হুমুনিয়া এটি পাই, বতাহেও লৈ যায়,
 তাকে আন দিয়ে মাথো চিন ;
 পগলা কাবৰ গাত, বাকী সকলোটি কালে লীন ।
 মাৰে যেন চাট্ চাট্
 শ্মশান বিচাৰি ফুৰা, কাৰেঙ্গৰ ই'টা খহি আহি ;
 লগে মাথো জুই কুৰা,
 থাকিব যে নোৱাৰে সি নাহি,
 শ্মশানতো ফুলে ফুল পাহি ।

মিচিকীয়া হাঁহি

সজাই মৰণশীল সংসাৰ ফুলনি,
 পাহৰাই সকলোকে মৰণ-বাতৰি,
 ক্ষন্তেকতে অন্তহোৱা অনন্তৰ লীলা,
 অমৰণ কৰি বাখি কৰ্ম জগতত,
 কত মায়া কত মোহ অজিছে বিধিয়ে,
 আদি অন্ত নাই তাৰ নাই আগণ্ডৰি ;
 মায়াৰ লগৰি এটি মিচিকীয়া হাঁহি,
 মৰতক পাহৰাই শেষৰ বাতৰি ।
 চঞ্চলা বিজুলী নাই, নাই জোন বেলি,
 নাই বন্তি, নাই ক্ষুদ্ৰ জোনাকী পৰুৱা,
 তথাপিও পোহৰাই ভিতৰে বাহিৰে,
 বিৰাজিত জগতত অমৰণ ভাৱে,
 অন্তৰৰো অন্তৰৰ মৌচাক জৰি,
 অৱাধে পিছলি পৰা মিচিকীয়া হাঁহি ।

বাজ বীণ

বাজ আজি বাজ নিছলা কবিৰ

চিৰ জীৱনৰ বীণ,

উজলি উঠক জনম ভূমিৰ

শত গৰৱৰ চিন !

বাজ আজি মোৰ মাতৃ ভাষাৰ

শুৱলা শূৱদী তান,

প্ৰেমিকৰ প্ৰাণপৰশি পৰক

অমৃত বৰষা বান ।

মাতৃ ভূমিৰ মাতৃ ভাষা মোৰ

তোমাৰ তুলনা নাই,

সান্তনাৰ বথী শান্তি কুঁৱৰী

ভূমিয়েহে মাথোঁ আই :

আউলি-বাউলি চুলি তাৰি হক

ছখীয়া নিছলা মুখ,

তথাপিও দেখোঁ মিলে তোমাতেই

সাতো সৰগৰ সুখ ।

পৰৰ বিভৱ বিচাৰি বিচাৰি

ফুৰিলো জীৱন জুৰি,

বিমল সুখৰ ছায়াটি নাপাই

আকৌ আহিছো ঘূৰি ।

চিৰ জীৱনৰ চিৰ লগৰীয়া

হে মোৰ মাতৃ ভাষা !

এতিয়াও আছে দিঘলীয়া দিন

এতিয়াও দিয়া আশা ।

জনম ভূমিৰ জাতীয় সম্ভাৰ

জাতি-গৌৰৱৰ চিন,

যুগ যুগান্তৰ ধৰা সমুখত

কালত নকৰি লীন ।

জ্ঞান বিজ্ঞানৰ কত আলোচনা

একেটি ভাৱতে আছে,

মাতৃ ভাষাৰ মৰমেদি আহি

ভাৱ সাগৰত ভাহে ।

জনম ভূমিৰ মাতৃ ভাষাই

উছৰত ফুলি ফুলি,

পূৰ্ব পুৰুষৰ পাছে পাছে আজি

মাতিছে ছহাত তুলি ।

প্ৰতি পৰ্বতৰ টিঙে টিঙে উঠে

তোমাৰ গীতৰ ধনি,

লুইতৰ চৌ নাচি বাগি যায়

স্মৰদী সঙ্গীত শুনি ।

মহাপুৰুষৰ গীতৰ ধ্বনিৰে

মুখৰিত কৰি দেশ,
এতিয়াওঁ কৰে নিছলা প্ৰজাই
দিনৰ ভাগৰ শেষ ।

কোন বীৰে যুঁজ কেনে'কে কৰিলে

কেনে'কে এৰিলে প্ৰাণ,
কোন অগস্তিয়ে দেশৰ কাৰণে
শৰীৰ কৰিলে দান ।

সতী ৰাণী কোনে পতিৰ কাৰণে

জীৱন আৰ্হুতি দিলে,
ৰজাই বা কোন বিক্ৰমৰ দৰে
ৰাজসভা পাতিছিলে ।

কোন দ্ৰোহীয়াই দেশৰ লখিমী

পৰৰ হাতত তুলি,
মাতৃ ভাষাৰ মাতৃ ভূমিৰ
শোকত চিঙালে চুলি ।

জননীৰ মোৰ গুৱলা ভাষাৰ

শব্দৰ মাধৱ কবি,
দেৱ দামোদৰ বাম সবস্বতী
ভাষা আকাশৰ ৰবি ।

হেমৰ কীৰ্তি গুণাভি বামৰ

মনত সকলো আছে,

এবাৰ ভাবিলে জননী তোমাক

উলাহত প্ৰাণ নাছে।

সুখৰ দুখৰ সকলো কাহিনী

হাঁহি কান্দি আছে কই,

তোমাতে বোৱালে মহাপুৰুষেও

প্ৰেম-অমৃতৰ নই।

সুখৰ হাঁহিটি দুখৰ বিননি

তুমিয়ে সবাবো গুৰি,

জীৱনত যিটি পাবলৈ নাই

জগতো ফুৰিলে ঘূৰি।

‘আই’ বুলি যিটি ভাষাৰে মাতিলো

লও দয়াময়’ নাম,

জীৱনৰ মোৰ শেষৰ প্ৰাৰ্থনা

যিটি ভাষাৰেই গাম—

বিদেশত যিটি মাত শুনি মোৰ

বঙত চকুলো জৰে,

সেয়ে মাথে। মোৰ অতিকৈ নিজৰ,

অন্তৰ পোহৰ কৰে।

বলিয়াৰ বীন বলিয়া বোলক

বাজ আজি বাজ তই,

তোৰ সুৰ শুনি কত বলিয়াৰ

চকুৰ লোতক বয় ।

দেৱৰো যি দেৱ মহাদেৱ নিজে

বলিয়া যদিহে হয়,

ক্ষতি কিবা তাত বলিয়ালি বুলি

যদি কোনোবাই কয় ?

তোৰ গীত আৰু নোৱাৰে ঘিনাব

আছে তাতে মৌ-চাক,

ঘূৰি ঘূৰি আহি তোকেই মাতিব

— নামাতি মাতিব কাক ?

বাজ বীণ বাজ সুদিন আহিছে

পূৱত পোহৰে সৌ,

অতি মৰমৰ মাতৃ ভাষাৰ

গীতেৰে বৰষি মৌ ।

টায়ক

১৮৫৮ শ'ক

আহাৰৰ প্ৰথম দিনত

কত দীৰ্ঘ শতাব্দীৰ পিছত আজিও
 তোমাৰ মহিমা জলে প্ৰথম আহাৰ ;
 মৰতত তোমাৰেই আৰিভাৱ জানি
 সুনীল আকাশ চাই কতবা প্ৰেমিকে
 শুকুলা ডাৱৰ দেখি ছটা ছটে উৰা
 বিবহী যক্ষৰ কথা স্মৰিছে নিজে ।
 ক'ত সেই বামগিৰি, কবিৰ কল্পনা !
 ক'ত সেই দেৱ-ভূমি হিমাদ্ৰি প্ৰদেশ !
 সকলোটি আছে, কিন্তু নাই একোটিকে—
 নোৱাৰে ফুলাৰ ফুল বন্ধা মন প্ৰাণে ।
 পৰমুখাপেক্ষী আজি ভাৰত জননী,
 নাই পুত্ৰ কালিদাস মুকলি মূৰীয়া,
 অবাধে লিখনী ধৰি একাৰতো আজি,
 জোনাকীৰ দৰে মাতৃ কবিৰ পোহৰ ।
 বুকৰ শোণিতে গঢ়া ভাৰত মাতৃৰ—
 কত বিবহীয়ে হয় টোকে চকুপানী,
 নিৰ্বাসিত নিৰ্যাতিত প্ৰাণ প্ৰিয়তম,
 আশা নাই দৰশন এই জনমত ।

বিদায় হিমাদ্ৰি দেশ, বিদায় কল্পনা,
 বিদায় কবিৰ সেই দিব্য বামগিৰি,
 মিছাতে উৰিছে আজি শুকুলা ডাৱৰ,
 মন্দাক্ৰান্তা ছন্দে গাঁথি কোন কালিদাসে—
 দিব উচ্চাসন আজি জগত সভাত ।
 দোৰ্দান্ত-প্ৰতাপী কত সমাগৰা পতি,
 পাঁচিলে অসংখ্য ছত-সীমা নাই তাৰ
 কবিতাৰ সঞ্জিবনী বসত সোমাই
 আজিও কোনোবা জানো আছে অমৰণ !
 মেঘছত তই কিন্তু সদায় অমৰ ;
 অমৃতৰ লিখনীৰে অমৃত খুৱাই
 কৰিগল কালিদাসে অমৰণ তোক ।
 থাকে মানে ভাবতৰ এটুপি শোণিত,
 থাকে মানে মৰতত গুণীৰ আদৰ,
 বুৰঞ্জীৰ সকলোটি কটকী চেৰাই
 চিৰকাল মেঘছত থাকিবি ধৰাত ।

*

*

*

নিৰ্বাসিত ভাবতৰ আত্মা আজি হয়।
 গৌৰৱ বিৰহী আজি ভাবত জননী,
 মেঘছত শুনা তুমি সান্ত্বনাৰ বাণী—
 “আহিব সিদিন পুনু কালত বাগৰি।” *

আগলিকা

অ' আকাশী, অ' বতাহী,
 কোন পৃথিবীর তই উদাসী ?
 মোৰ জগতত পাবিকি বিচাৰি
 মই যে নিচেই দীন,
 —ফাগুনৰ বাই আনে উৰুৱাই
 তোৰ আগলিকা চিন ।

শুনি তোৰ সেই আগলিকা গীত
 গছ গছনিৰ হৰষিত চিত ;
 কোঁহ পাত মেলি আহিছে ওলাই
 আদৰি আনিব তোক ;
 পাহৰিলে আজি নিঠুৰ শীতৰ
 মাহী-মৰমৰ শোক ।

কাক এৰি তই কাক চুমা দিবি
 তোৰ লগে লগে কাক লই যাবি,
 তোৰ পৰশৰ হৰষত নাচে
 কাকনো এৰিবি তই ?

—কিয়নো মাধবী নেথাক সদায় ?
 অলপতে পৰ জয় ।

‘নাহবে বাঙলী ফুল খোপা ল’লে
 কান্চনে ফুলি হাঁহি পোহৰালে,
 লতাই আৰিলে মিৰিকাৰ মণি,
 কপৌৱে বান্ধিলে বেণী’,
 অত সুখ এৰি অ’ বিলাসী
 তই যাবি গৈ কেনি ?
 তোৰ আগলিকা গীতৰ ধ্বনিত
 এই পৃথিবীৰ সকলো মোহিত,
 সদায় থাকিলে নকৰে আদৰ
 ভাল কৰ য়াৰ গুচি ;
 এই দৰে তই মাজে মাজে আহি
 জগত কৰিবি গুচি ।

জাঁজী

১৮৬০ শ’ক

ধন্য শৰাই ঘাট

বঞ্জিত কবি জননী বন্ধ,
 সাঁপিলে বন্ধ সেৱক লক্ষ,
 মিলি যি থানত দেশৰ ভক্ত,
 পাতিলে মৰণ হাট
 ধন্য শৰাই ঘাট ;

আকাশ পাতাল কৰে তলমল,
 বিজয় আশাবে কৰি চলবল,
 দিল্লী পতিৰ আহি সমদল,
 হে মহাতীৰ্থ ! তোমাৰ বুকতে
 বুলালে যমৰ-হাত !
 ধন্য শৰাই ঘাট !

হাহাকাৰ ধ্বনি ভেদি কেউপীঠ,
 উঠিল চৌদিশে প্রজা ভয়-ভীত,
 জন্ম ভূমিৰ কল্পিত চিত,
 সমস্ত ভাৰত বিজয়ী শত্ৰু
 পৰিলে তোমাৰ গাত ।
 ধন্য শৰাই ঘাট !

জন্মভূমিৰ পুত দেহ ভেদি,
 বিজয়ী মন্ত্ৰ শত্ৰুৱে খেদি ;
 আহিছে শতেক শংশয় ছেদি ;
 —আছে কাৰ সাহ কোনে ধৰে ভেটি
 অসংখ্য শত্ৰু ঠাত,
 ধন্য শৰাই ঘাট !

আহে ৰাম সিংহ অম্বৰপতি,
 মোগল পাঠান পৰনৰ গতি,
 দিল্লীশ্বৰৰ বিজয়ত ৰতি,

শত্ৰু ভাবেৰে মহান মিলন

হব অসমৰ গাত,

ধন্য শৰাই ঘাট !

শিবে তুলি লৈ আজ্ঞা বজাব

ওলাল মাজত অসম প্ৰজাব ;

লক্ষ্য সেরক বীৰ অৱতাৰ!

গৌৰৱ হকে এৰি মায়ামোহ,

বেহাব মৰণ হাট ।

ধন্য শৰাই ঘাট !

কম্পিত কৰি গিৰি নীলাচল,

মহা ভৈৰবে হাঁহে খল খল,

দেখি অসমৰ বীৰ দল বল,

কৰি ধ্বনি বিপৰীত ,

তুলিলে বৰ্ম্ম গাত,

ধন্য শৰাই ঘাট !

আগ কৰি লৈ আপোনাৰ শিৰ,

লাচিত ফুকন সেনাপতি বীৰ,

অসম সাহসী সমৰত ধীৰ,

ওলাল চলাই অসমৰ সেনা,

জননীৰ হিয়া শাঁত ।

ধন্য শৰাই ঘাট !

কত সহস্ৰ জননী-ভক্ত,

ঢালিলে তপ্ত হিয়াৰ ৰক্ত,

মাতৃতে দানি মাতৃ দত্ত,—

কঠিন কোমল বিমল দেহত—

সহি যে অস্ত্রাঘাত ;

ধন্য সৰাই ঘাট !

নিজ দেহ কৰি খণ্ড খণ্ড

শত্ৰু কৰিলে লণ্ড ভণ্ড,

স্বৰ্গ দেৱৰ ধৰ্ম দণ্ড—

অগ্নানে বল ইন্দ্ৰ দত্ত ;

শত্ৰুৰ বজ্ৰপাত ।

ধন্য শৰাই ঘাট !

ধন্য লাচিত ধন্য বীৰ,

ধন্য জননী উচ্ছ শিৰ,

ধন্য ধন্য শতেক ধন্য,

ধন্য বীৰৰ বজ্ৰপাত ।

ধন্য শৰাই ঘাট !

শৰতৰ আগমন

আজি শৰতৰ শুভ আগমন,

সৰগ মৰত কৰি পৰিশণ,

জগতত দিয়ে শুভ দৰিশন

শৰতে আকৌ আজি ;

দিক্ বিদিকত আরাহন শূবে

উঠিছে কণ্ঠ বাজ ।

আকাশৰ কাটি ঘোৰ ডাৰবীয়া,

শৰতে নিজেই হৈ নাৰবীয়া,

ছটা ছটে কৰে কোনোবা পবীয়া

গোটেই মুকলি কৰি ;

আহিছে ফুটুকা ফুলীয়া আকাশ

মৰত আগুৰি ধৰি ।

বৰনৈয়ে সৌ উলিয়ালে পাৰ,

পানী টুপি হল ফটিকৰ ধাৰ,

পৰ্ব্বত বিদৰা চোঁৱে মানি হাৰ

দুখেৰে বিদায় ললে ;

বেজাবে ভাগৰে পানীকে সাৱটি

পানীৰ লগতে বলে ।

খালে বিলে হল পতুমৰ ফুল,

ফুলে ফুলে পৰি যত অলিকুল,

গুণ গুণ গানে চুমি হয় ভুল

বঙত বগৰ আনি ;

মানুহৰ মন হৰি নিলে সাজি

নেদেখা জবীৰে টানি ।

ভমকা ফুলীয়া নীলিম আকাশ,

সাৰদী জোনাকে কবক বিকাশ,

মৰতৰ নবে কৰে হাবিয়াস
 আনিব শবতে বুলি ;
 সেইহে মুখত আৱাহন গীতি
 পঞ্চম সুবত তুলি ।

শান্ত হওক সবগ মৰত,
 গুচি ভেদা-ভেদ আপোন পৰত
 আহক আহক সুরদী-শবত
 জগত শান্ত কৰি ;

মৰতত হক সবগ-ফুলনি
 শান্তি উপচি পৰি ।

আকৌ যদিহে আহিছ শবত,
 তেজেৰে বাঙলী নহক মৰত,
 লভক শান্তি গোটেই জগত
 নৰকপী নাৰায়ণ,

জগতবাসীক বিলাওক সত্য
 হক তাৰ পৰায়ণ ।

আৰু যদি তই বিপদ আনিছ,
 বৰষ সাজেৰে যদিহে আহিছ,
 আগতে শোণিত বৰণ কৰিছ
 নাহিবি নাহিবি তই ;

বুকুৰ তেজেৰে আলহী খুৱাই
 জগত পৰিছে জ'য় ।

তোৰ আগমনে আহক শান্তি,
 পশু শকতিৰ গুচক ভ্ৰান্তি,
 উঠক উজলি মুখৰ কান্তি
 নৰ ৰূপী দেৱতাৰ ;
 সত্যৰ বানে আঁতৰক যেন
 জগতৰ হাহাকাৰ ।*

কলিকতা
 ১৮৪২ শ'ক

জয়দৌল

আকাশ বাঙলী কৰি ভাগৰুৱা বেলি
 লাহে লাহে গতি কৰি পছিমৰ পিনে,
 মৰমৰ শেষ চিন পোহৰৰ মালা,
 পছিমৰ সীমা পাব হও হও কৰি
 আলফুল ভাবে দিলে দ'লৰ শিৰত ;
 পিন্ধি ওখ জয়দৌল জিলিকি উঠিল ।

বাহিৰত আহে যায় পোহৰৰ স্মৃতি,
 ভিতৰত এটি কিন্তু জলিছে সদায়
 অমৰ সতীৰ যিটি পৱিত্ৰ পোহৰ ;
 চিৰকাল পোহৰাই আছে একেদৰে ;

পৱিত্ৰ চেনেহে গঁথা পুত্ৰ নৃপতিৰ,
 জয় দ'ল জয়ধ্বজা জয়া কুঁৱৰীৰ ;
 জেৰেঙাৰ বুকুজুৰি নেথাকিব পাৰে,
 থাকিব জগত জুৰি সৰাৰে বুকত ।

শিৱসাগৰ
 ১৮৫৮ শ'ক

প্ৰশ্নোত্তৰ

“এই যে আহিব পুনু শীতল সন্ধীয়া কাল,
 জিৰণি পাটীত থৈ দিনমণি লাল কাল,
 জলা কলা প্ৰকৃতিয়ে বুৰ মাৰি আন্ধাৰত
 সুখেৰে বিশ্ৰাম লব ভাগকৰা শৰীৰত ;
 স্বৰ্গ মৰ্ত্য দুয়োখনে বিবিধ সৌন্দৰ্য্য লৈ
 কাৰ আদেশত ঘূৰে নিতে ন বাতৰি কৈ ?”

“যাৰ আদেশত স্থিতি বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ
 চক্ৰ সূৰ্য্য গ্ৰহ ঘূৰে নিত্য নিৰন্তৰ,
 যি জনে মায়াৰ দন্দে বিধানি নিয়ম
 ৰাখিছে অক্ষয় বিশ্ব পৱিত্ৰ পৰম ;
 সি জনেই দুখে সুখে সৰ্বতেই থাকি,
 চৰাচৰ জগতক আছে সদা ৰাখি ।”

“ব্ৰহ্মাণ্ড নিয়ন্তা যদি আছে এই দৰে,
 তেৱেঁ যদি সৰ্ব্বত্ৰতে সকলোটি কৰে,
 ক’ত, কেনি, থাকে তেওঁ, পুৰুষনে প্ৰকৃতি,
 দৰশন দিয়া কিবা আছে জানো বীতি।”

“নিৰাকাৰ নিৰ্বিকাৰ অক্ষয় অব্যয়,
 অনন্ততো সিজনব নাই একো লয় ;
 সুখী, দুখী, ভাল, বেয়া এই জগতৰ,
 সকলোতে আছে তেওঁ জানে চৰাচৰ ।
 পুৰুষ প্ৰকৃতি শিশু যুৱক যুৱতী,
 একোটি নহয় তেওঁ,—কিন্তু সকলোটি ।”

“পিতৃৰূপে বিৰাজিছে পুৰুষ স্বৰূপে,
 অমৃত কৰিছে দান জানা মাতৃৰূপে,
 শিশু ৰূপে জগতৰ খেলাত বিভোল,
 দয়াৰ আধাৰ তেওঁ, প্ৰেম বিয়াকুল ।
 তেওঁৰে স্থিতিত কৰি বিশ্বাস থাপনা,
 সমস্ততে কৰি লৈ তেওঁৰে কল্পনা,
 একচিত্তে ভক্তিভাবে পাৰে যি ভাবিব,
 সৃষ্টিৰ গৰাকি মাথোঁ। তেৱেঁই চিনিব !”
 “যি জনৰ দয়াতেই সৃষ্টিৰ বিকাশ,
 যি জনৰ মৰমত কৰো হাবিয়াস ;

সি জনক কিয় তেন্তে নকৰি ভজন,
মানবৰ মন থাকে বিষয় মগন ?”

“তেরেঁ দিছে মানৱক বিষয় বাসনা,
মায়াতেই বুকুৱাই মৰণ যাতনা ;
তথাপি মানৱ তেওঁৰ পূজাত মগন,
ভিনে ভিনে দুখে সুখে কৰিছে স্মৰণ ।
দুখৰ সহায় হাত, সুখৰ লগৰি,
অব্যক্ত ঈশ্বৰ তেওঁ জানা থিৰ কৰি ।
সন্ধিয়াত মন্দিৰৰ ডবা শঙ্খ বোলে,
সুপৰিত্ৰ মচজিদৰ আজানৰ বোলে,
ভিনে ভিনে অভিন্নক কৰিছে স্মৰণ,
—সুন্দৰ মঙ্গল সত্য শুদ্ধ সনাতন ।”

“একমাত্ৰ যদি তেওঁ কিয় ভিন্ন নাম,
ভিন্ন ভাবে নৰে কিয় পূজে অবিৰাম,
ইজনত কৰি যদি সিজন প্ৰধান,
ব'ল ক'ত তেন্তে সেই একৰ সন্মান ।
একেটি স্ৰষ্টিৰে সৃষ্টি সকলো মানৱ,
ভিন্ন নামে কৰে কিয় সৌন্দৰ্য্য লাঘৱ ?”

“ভিন্ন ৰুচি, ভিন্ন ভাষা, প্ৰতি মানুহৰ,
নামো দিয়ে ভিনে ভিনে একে ঈশ্বৰৰ ।

সকলো নদীৰ শেষ যেনে সাগৰত
 সকলো নামৰ শেষ জানিবা একত ।
 সত্ৰাটবো ওপৰত সত্ৰাট তেৰেঁই,
 শাসিছে নিজৰ সৃষ্টি-নিজকে নিজেই ।
 মহিমাৰ অন্ত নাই দয়াৰ সাগৰ,
 জীৱ জন্তু তৃণ তৰু তেৰেঁ চৰাচৰ ।
 দুখে সুখে সিজনৰ কৰি গুণগান,
 শান্তিত শীতল হয় সবাবে পৰাণ ।
 জীৱনৰ তৰীখনি নিয়ে তেৰেঁ বাই,
 নেদেখো যদিও আছে লগতে সদায় ।”

ঘোৰহাট

১৮৫৮ শ'ক

উদগনি

শুনা অমৃতৰ পুত্ৰ, নোহোৱা নিঃকিন,
 একে অমৃতৰ খনি তাৰে ফিৰিঙ্গিটি,
 উফৰি পৰিছা লৈ অমৃত সম্ভাৰ,
 আগবঢ়া জগতত, আগ বাঢ়া তুমি,
 পাচপৰা, মানৱৰ নহয় লক্ষণ ।

যুরক ! তোমাতে আশা যত মানৱৰ
 মূৰ্ত্তিমান কৰ্ম্ম যেন কৰ্ম্মী জগতৰ ;
 বিজয় পাতকা লৈ মহাবীৰ বেশে,
 জগতৰ জয় যাত্ৰা কৰা আবন্তন,
 নাই ভয় ভ্ৰান্তি ক্লেশ নাই অৱসাদ,
 গস্তীৰ পুৰুষ ধীৰ তুমি মহাবীৰ ।

উন্নতিৰ ধ্বজা লৈ,—যুরকৰ শিৰ,
 গৌৰৱৰ জয় যাত্ৰা কৰা আবন্তন,
 নিৰ্ভীক পথিক তুমি সংসাৰ যুঁজৰ ;
 দিশে দিশে তোমাৰেই গৰিমা কীৰ্ত্তন,
 স্বৰগৰ দিব্য জ্যোতি তোমাৰ মুখত—
 জিলিকি উঠিছে, নাই কলঙ্ক কাগ্নিমা
 জ্ঞানৰ বশ্মিয়ে তাক পুনু উজলায় ;
 বিশাল বক্ষত দানি চেনেহৰ খনি
 কি যে অপকপ সৃষ্টি কৰিছে তোমাক !

ক্ষুদ্ৰ ভাব, ক্ষুদ্ৰ স্বার্থ কৰি পৰিহাৰ,
 সংসাৰৰ আৱৰ্জ্জনা দিয়া আঁতৰায় ;
 দিয়া দূৰ কৰি মায়া, অমৃতৰ তুমি কায়া ;
 ভয় নাই, ভয় নাই,—বীৰৰ সন্তান ।
 অমৃত খনিৰ পৰা অহা জ্যোতি কণা,
 প্ৰৱল, প্ৰৱল, সিটো অতিকৈ প্ৰৱল,

অসত্য অসূয়া ভয় কবিব দাহন
 সংসাৰৰ বাধা বিয়ন কবিব খণ্ডন,
 অমৃতৰ কণা বুলি বিশ্বাসি নিজক,
 আগ বাঢ়ি গলে ভাই সিজিব সকলো ;
 ভয় নাই, ভয় নাই, ব'লা আগ বাঢ়ি,
 উদ্ভাসি উঠক বিশ্ব অমৃত নিজৰি ।

টায়ক

১৮৬০ শ'ক

বৰাগীৰ গীত

কি কৈ অজিলা ধৰা, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 কি কৈ অজিলা ধৰা,
 ভালৰ ভাল বিচাৰি খাও হাবাথৰি
 ইটিত কৈ সিটিহে চৰা, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 ইটিত কৈ সিটিহে চৰা,
 তৰাৰ মিচিকীয়া হাঁহি বিনন্দীয়া
 তৰাৰ মিচিকীয়া হাঁহি,
 তাৰো জিলিকণি জোনে ঢাকি দিলে
 সিওযে পৰিলে বাহি, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 সিওযে পৰিলে বাহি ।

কুঁৱলিৰ যুঁৱলি জাতবাই পুৱাতে
 সোণৰ পানী চৰা বেলি,
 তোমাৰ ই ধৰাকে কৰে সোণোৱালী
 আন্ধাৰৰ ঢাকনি ঠেলি, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 আন্ধাৰৰ ঢাকনি ঠেলি ।

জুৰ কৈ বলিলে জহত বা এচাতি
 ধৰা লৈ আনিলে শান্তি,
 মেঘৰ চকুপানী টুকি ধৰাখনি
 শইছে পেলালে ছাতি, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 শইছে পেলালে চাতি ।

সোণত কৈ গুৱননী কৰি সবজিলা
 চেনেহৰ ফুলনী, ফুল,
 দিনে লহিয়ালে তাৰো আয়ু যায়
 ভাবিয়ে নেপালো কুল, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 ভাবিয়ে নেপালো কুল,

লাহতী পছমে কৰে তিৰি বিৰি
 বিলৰে বুকু জুৰাই,
 লগৰ লগবীয়া বেলি নেদেখিলে
 শোকতে মৰহি যায়, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 শোকতে মৰহি যায়

কাৰ সমনীয়া ক'ত সবজিছা
 তোমাত কৈ জানোতা নাই,
 মায়া সাগৰতে উটিছে বৃষিছে
 মনিষৰ জনমটি পাই, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 মনিষৰ জনমটি পাই ।

কি কৈ অজিলা চেনেহী জননী
 কি কৈ অজিলা পিতা,
 তোমাকো পাহৰি জগতো পাহৰো
 পাহৰো মৰণৰ চিত্তা, মোৰ প্ৰভু ঐ—
 পাহৰো মৰণৰ চিত্তা ।

মুখৰ মিচিকীয়া হাঁহিত পাহৰিলো
 ক্ষন্তেকৰ লগৰী বুলি,
 এদিনৰ সুখতে পাহৰি পেলালো
 মই যে চৰণৰ ধূলি, মোৰ প্ৰভু ঐ
 মই যে চৰণৰ ধূলি ।

কি কৈ অজিলা ধৰা বিনন্দীয়া
 কি কৈ অজিলা ধৰা,
 তুমিয়ে তোমাক পাহৰাই প্ৰভু
 মায়াৰে পুতলা কৰা, মোৰ প্ৰভু ঐ
 মায়াৰে পুতলা কৰা ।

মায়াৰে তৰিলা মায়াৰে অজিলা

সকলো তোমাৰে মায়া,

মায়াতে ভজিছে মায়াতে এৰছে

শ্ৰী(১) চৰণৰে ছাএগ, মোৰ প্ৰভু ঐ

শ্ৰীচৰণৰে ছাএগ ।

ধনে সোণে যাচি তুতি নতি কৰি

পূজোতাই পূজিছে পাৰ,

নিচলা ভিখাৰি, বুকুৰ চকু পানী—

ঢালি মই মহিমা গাঁও, মোৰ প্ৰভু ঐ—

ঢালি মই মহিমা গাঁও ।

তোমাকো নিচিনো জগতো নিচিনো

ৰূপকে থাকিলো চাই,

ধৰাৰ তৰা গাঁঠি ছিগিব যেতিয়া

দিবা চৰণতে ঠাই, মোৰ প্ৰভু ঐ—

দিবা চৰণতে ঠাই ।

জাজী

১৮৬০ শ'ক

ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ

যেতিয়া সৃচনা হয় খণ্ড প্ৰলয়ৰ
 প্ৰকৃতি নাচত ভোল মহা তাণ্ডৰৰ,
 সৃষ্টিৰ জীৱক যেন পাহৰি বিধিয়ে,
 কদ্ৰৰ হাতত ধৰা খনি শপি দিয়ে,
 আকাশ পাতাল ভেদি উঠি ধ্বনি তাৰ,
 অভিনৱ ৰূপে আছে গীতৰ সম্ভাৰ,
 তাণ্ডৰ তালত য়েবে ভাৱৰ দোলন,
 তেতিয়াও ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ ।
 মনমোহা প্ৰকৃতিয়ে নতুন সান্নিধ্য,
 লয়লাসে বসন্তৰ জনায় আৰতি ;
 তৰা বচা শব্দৰ সুনীল আকাশে,
 গুৱনী সম্ভাৰ লৈ আপোন বিকাশে ;
 সুন্দৰ জগত যেন অসুন্দৰ নাই,
 যেনি চাই তেনি যেন সুন্দৰকে পাই ;
 পৰাণ শিঁয়ৰি উঠে সুখ পৰশন,
 তেতিয়াও ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ ।

আনন্দত উত্ৰাৱল প্ৰকৃতি সুন্দৰী,
 প্ৰাণত উদয় হয় ভাবৰ লহৰি,
 অনন্ত আনন্দময় জীৱন সূৰ্য্যৰি,
 জীৱনৰ অন্ত কথা পেলাও পাহৰি ;

একেবাহে পশে আহি সুখৰ কণিকা,
 এটি এটি কৰি লয় হিয়াত থানিকা :
 থোকি বাথৌ মোৰ ভাৱৰ দোলন,
 তেতিয়াও ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ ।
 ঘূৰি আছে কাল চক্ৰ নিয়মত লেখা,
 পালে পালে সুখে দুখে আহি দিয়ে দেখা,
 নেজানো কেতিয়া আতি দুখৰ সম্ভাৱ,
 আনন্দক অন্তকৰি দিয়েহি বেজাৰ ।
 অসাৰ জীৱন যেন মনত খেলায়,
 চকুৰ পানীয়ে সুখ নিয়ে ওপঙায়,
 সংযত স্মৰদী মোৰ ভাবৰ দোলন,
 তেতিয়াও ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ ।
 মনেই সকলো মোৰ থাকে ভাঙি পাতি,
 আনন্দৰ মো কোঁহ মনে আনে মাতি ;
 দুখৰো বাহন মন শাসন চেৰাই,
 প্রফুল্লিত মানৱৰ জীৱন বুৰায় ;
 সুখ দুখ হঁহা কন্দা সকলো আপোন,
 ভিন ভিন ভাবে ধৰে জীৱন দাপোন,
 সুখে, দুখে, ভয়ে মোৰ ভাৱৰ দোলন,
 তেতিয়াও ছন্দে যেন বন্দে শ্ৰীচৰণ ।

লক্ষ্মীনাথ

জননী জনম ভূমি অসম মাতৃয়ে
 হেৰুৱালে বাজলক্ষ্মী বুকুৰ যিদিন ;
 হাহাকাৰ অসমৰ প্ৰজাব মাজত
 ধৰণী কঁপাই ধ্বনি উঠিল সিদিন ।
 পুৰুষে পুৰুষে পতা অসম ফুলনি,
 ভাঙি চিঙি সৌন্দৰ্য্যৰ সঁফুৰা শুকাই ;
 বিভূতি বিভৱ নাশি কাল নিয়তীয়ে
 কালিমাবে কৰিগল অৰ্দ্ধমৃত্যু প্ৰায়,
 মাৰগল জননীৰ স্বাধীনতা বেলি,
 বীৰ প্ৰসবিনী নাম এনেয়ে লুমাল ;
 লক্ষ্মীৰ ভাঁড়াল ভাঙি দাৰিদ্ৰ বাফসী
 চল পাই অসমৰ বুকত সোমাল,
 বীৰৰ সন্মান ৰাখি যত বীৰদল,
 মেলানি মাগিলে কৰি মৃত্যু আলিঙ্গন ;
 থাকিল নিতাল মাৰি জননীৰ ঘৰ
 নেথাকিল মৰমৰ পুত্ৰ কণ্ঠা জন ।

আনন্দেৰে পূৰ্ণ কৰি কাৰেং কুটীৰ
 সদায় গধূলি পুৱা জননীক বেবি,
 আছিল যি দুটি এটি জীৱন ৰখাই
 বিপদৰ শেটেলীত বাগৰি জুগৰি,

সৰ্বব্ৰাহ্ম হৈ মাথো চকু পানী টুকি
 জননীৰ মুখ চাই ব'ল কাল গণি ।
 সকলো হেৰাল, নিলে কালে সকলোটি,
 খীণা, দীনা জননীৰ নাই একোটিকে,
 আছিল মুখৰ মাথোঁ মাতযাৰি নিজা ;
 যেতিয়া নিঠুৰ কালে তাকো নিও বুলি
 মেলিলে ছবন্ত সেনা বুকু ওপৰত,
 নোৱাৰি সহিব আৰু ঘোৰ অপমান,
 বৈ গল জননীৰ চকুলো ছুধাৰি,
 দেখি ছুখ, কুমলিল বিধতাৰ হিয়া ;
 বাছি বাছি পুত্ৰ বহু পঠালে মাতৃৰ ;
 সেই পুত্ৰ সকলৰ মাতৃ ভকতিৰ
 আদৰ্শত মোহ গল অৰি জননীৰ,
 উলটিছে ক্ৰমে ক্ৰমে হেৰোৱা বিভৱ,
 সৌভাগ্য সূৰুযে যেন দিছে পূৰ্বেৰণ ।
 যাৰ পূৰ্বকালি গুণে আজি অসমৰ,
 উলটিছে ভাগ্য চক্ৰ সৌভাগ্য বিচাৰি,
 লক্ষ্মী এক সব্য সাচী পুত্ৰ জননীৰ,
 জাতীৰ যুজৰ যিটি অদ্বিতীয় বীৰ,
 সুন্দৰ সৃষ্টাম দেহা গজেন্দ্ৰ পুৰুষ,
 আনন্দ অপাৰ যাৰ প্ৰকৃতি গন্তীৰ,
 নিৰ্ভীক বিশ্বাসী, পুত্ৰ মাতৃ অসমৰ,

সেনাপতি পাৰ্থ যেন কুক সমৰৰ
 অসমৰ শ্ৰেষ্ঠ বত্ন কুৰি শতিকাৰ,
 জলি পোহৰাই পুত্ৰ প্ৰাগ্‌জ্যোতি ভূমি,
 মাৰ গল জননীৰ বুকুতে আপুনি ।
 লক্ষ্মীনাথ জননীৰ লখিমী সন্তান,
 আগবাঢ়ি অসমৰ জাতীয় যুজত,
 উৎসাহেৰে উত্তেজিত কৰি অসমীয়া,
 আনিলে উদ্ধাৰ কৰি বাণীৰ ফুলনি ;
 কৰিলে প্ৰতিষ্ঠা পুত্ৰ অসম ভূমিত,
 চৰাই জেউতি কই নতুন কুসুম ।
 অপ্ৰমাদী কবিগুৰু বীৰ সকলৰ
 উঠিলে উজলি মুখ বিষাদেৰে ভৰা,
 সবগৰ পৰা ঢালি নিৰ্ম্মালি আশীষ,
 কৰি দিলে জয়যুক্ত লক্ষ্মী কোঁৱৰক,
 দেশ বিদেশত কৰি গৌৰৱ প্ৰচাৰ,
 লক্ষ্মীনাথে মূৰ্ত্তিৰ্মান অসম স্বৰূপে,
 বিপদে আপদে ঢকা জননী শৰীৰ
 লাহে লাহে দিলে যেন-পুত্ৰ উদঙাই,
 ভাৰতৰ পূৰ প্ৰান্ত উদ্ভাসিত কৰি,
 আকৰ্ষি সহস্ৰ জ্ঞানী বাণীৰ নন্দন,
 পিন্ধালে গৌৰৱ মাল্য অসম বাসীক,
 পাতৰ অঁৰত থাকি কুলিয়ে যিদৰে,

সুমধুর কণ্ঠে তাৰ মোহি বহুদূৰ,
 সুরলা সুরত তুলি আনন্দ লহৰি,
 বোমাঞ্চিত কৰে কত গিৰি প্রান্তৰ বন,
 সিদৰে আঁৰত থাকি দূৰ বিদূৰত,
 মৌসনা মাতে কৰি জননী সজাগ,
 অসমৰ ঘৰে ঘৰে কায়াহীন দেহা,
 ফুৰাই অধিক কাল অৰ্দ্ধ শতাব্দীৰো,
 শিকালে কিদৰে বাখে নিজৰ সম্মান,
 আকাশত উৰি ফুৰা ভৰত পক্ষীয়ে,
 সুন্দৰ সুরদী লয় মলয়াৰ বা ;
 তথাপিও নেপাহৰে, পৃথিবীৰ কোনো
 সাধাৰণ এচুকত পৰি থকা তাক,
 খেৰ কুটা মাত্ৰ সাৰ সঁজাটি নিজৰ ।

ইন্দ্রৰ অমৰাৱতী যেন নগৰত,
 কমলা বাণীৰ পুত্ৰ সকলোৰে মিলি,
 থাকোতে সিদৰে লক্ষ্মী দেশ বিদেশত,
 দেহা মাথোঁ ফুৰে সদা নিজৰ লগত,
 থাকে আহি প্ৰাণ পৰি জননী বুকুত ।

মৰতত উপজিছে মৰিছে অনেক
 সময়-বালিত খোজ আছে বহুতৰ ;

মাতৃভূমি কৰে পূজা অনেক পুত্ৰই
 বলি ৰূপে প্ৰাণ সঁপি জননী বেদিত ;
 তথাপিও অকৃতিম হিয়াৰ মাজত,
 জননী প্ৰেমৰ জুই পুহি হৃদয়ত,
 সুখে দুখে আজীৱন কটাই ইদৰে,
 ক্ষন্তেকো জননী স্বাৰ্থ নেপাহৰা কৈ,
 জগতত থকালোক লখিমীৰ দৰে,
 বুৰঞ্জী পাতত কিন্তু নহয় স্মলভ ।

সাহিত্যৰ মহাবথী, নিজৰা বসৰ,
 বিধাতা আশীষ ৰূপে কবি মৰতৰ,
 শিশুৰ লগত শিশু অতিকৈ সৰল,
 যৌৱন বসত লগৰীয়া যুবকৰ,
 বৃদ্ধৰ লগত বৃদ্ধ ভক্তি ভৰা হিয়া,
 লখিমীৰ তিনি গুণ সদা লগৰীয়া ।

“আনিছিলে লক্ষ্মীনাথে মৃত্যুহীন প্ৰাণ,
 তাকে এৰি মৰতত কৰিলে প্ৰয়াণ ।”
 গুণীৰ গুণত পূজা কৰি যত দিন,
 আৱিৰ্ভাৱ হব গুণী ধৰাৰ বুকুত ;
 যত দিন সাহিত্যৰ কবি সমাদৰ,
 সিচিৰ সাহিত্য মধু মৰু জগতত,

দেশ মাতৃকাৰ সেৱা কৰি যত দিন,
 অকৃত্ৰিম শাস্তি লাভ কৰিব সেৱকে,
 অজব অমৰ হৈ সদা লক্ষ্মীনাথ,
 কাঁয়া এৰি ছাএগালৈ থাকিব ধৰাত ।
 ভাগ্য সূৰ্য্য অসমৰ পুনৰ ছুগুণে—
 জলি উজলাব ধৰা অভিনৱ ৰূপে,
 পুত্ৰ সৱে ভাগে ভাগে ওচাৰি গৰিমা,
 দিশে দিশে যাব ঢালি শক্তিব কৰুণা,
 অপৰূপ অসমৰ মুৰ্ত্তিৰ আগত
 আজিৰ শতক আহি বহি কৰপুটে
 ক্ষমা ভিক্ষা কৰিবহি বিনয় বচনে ;
 ছাএগা এৰি দেহাঁ লৈ তেতিয়া পুনৰ
 মৰতত দেখা দিব বীৰ লক্ষ্মীনাথে !

যুগ কত বাগৰিব যুগৰ উপৰি,
 লখিমীক হেৰুৱাই সোঁ-শৰীৰেবে,
 অশৰীৰি লক্ষ্মীনাথে তেও দিব দেখা
 চিৰকাল অসমৰ সাহিত্য ক্ষেত্ৰত ।

ভাৰতবৰ্ষ

কোন অনাদিৰ আদিত সিদিন

বিদাৰি সুনীল সিন্ধু বন্ধ,

উঠিল জননী পতিত পাৱনী

হৰষিত কৰি দেৱতা লক্ষ !

কত তপস্যাৰ মূৰত শ্ৰষ্টা .

অজিলে জননী ভাৰতবৰ্ষ,

ইকি অপকপ ! শুভ্ৰ শিবেৰে

সুনীল গগণ কৰিলে স্পৰ্শ ।

নিজেই সবজি নিজে আচৰিত

বিধাতাই দেখি মহান সৃষ্টি,

সন্তোষে দেৱ অমৃত নেত্ৰে

জননী বয়ান কৰিলে দৃষ্টি ।

সুজলা সুফলা শস্য শ্যামলা

সেয়েহে জননী ভাৰতবৰ্ষ,

নিজ মহিমাৰ গুণ গৰ্ব্বমাৰে

কোটি মানৱৰ বিধান হৰ্ষ ।

চৰণত বাজে সুনীল সিন্ধু,

বন্ধ শ্যামল শস্যে ভৰা

শুভ্ৰ-কিবীটি হিমাদ্ৰি চূড়াৰ

ওপৰত নীলা চন্দোৱা তৰা ।

উদার বক্ষ শোভিছে লক্ষ
 দেহতা দানর অশুব নব,
 নাই ভেদাভেদ মহা মিলনব
 পাহৰে ইয়াতে আপোন পৰ ।

ব্রহ্মপুত্র গঙ্গা ঘমুনা
 শোভিছে সিন্ধু কণ্ঠ হাড়,
 দেৱ-বাঞ্ছিত বঙ্গ ভূমিত
 উজ্জলি শতেক ফটিক ধাৰ ।

দক্ষিণে বাখে অপাৰ সিন্ধু
 উত্তৰে গিৰি হিম অচল—
 বাখিছে লজ্জি আকাশ মার্গ
 বিশাল দেহৰ প্রকাশি বল ।

মধু বসন্তৰ মধুৰ চাৱন
 শান্ত সুরদী সাবদী সুখ,
 ছয়োয়ে মধুৰ, সুমধুৰ ৰূপে
 হৰে জগতৰ দৈন্ত্য দুখ ।

নৱ-সূৰ্য্যৰ প্রথম কিৰণে
 সাৱতে সুরনী লারনী কায়,
 মলয়া বতাহে বৈ ধীৰে ধীৰে
 ফল, ফুল, লতা পৰশি যায় ।

দিনত বেলিৰ সোণালী কিৰণ
 বাতি চন্দ্ৰমাৰ ৰূপালী আভা--
 জেউতি চৰাই দিয়ে সোঁৱৰবাই
 বিধি বিধাতাৰ বিমল প্ৰভা ।

কত শতাব্দীৰ কোটি কোটি নবে
 স্বৰ্গতো শ্ৰেষ্ঠ জননী বুলি,
 বন্দিলে আই হিয়াৰ ছন্দে
 উদাৰ ভাবেৰে দুহাত তুলি ।

বুকুত জলাই জ্ঞানৰ শলিতা
 আদিম মানৱে যেতিয়া চালে,
 প্ৰথমে তোমাতে বিধাতাৰ থিতি
 জড়, চেতনত বিচাৰি পালে ।

সিন্ধু নদীৰ পাৰত সিদিন
 জ্ঞানৰ বিন্দু বুকুত বান্ধি,
 আচৰিত হৈ প্ৰথম মানৱে
 অন্ত নেপাই পেলালে কান্দি ।

সেই কান্দোনৰ আকুল হেঁপাহে
 ব্যাকুল কৰিলে ভাৰতবাসী,
 জ্ঞান-পোহৰৰ সফুঁৰা ফুটিল
 অজ্ঞান আন্ধাৰ বিপদ নাশি ।

ব্যাপিলে ধৰণী জয় জয় ববে
 আমোল মোলাই গন্ধ জ্ঞান,
 আন্ধাৰ জগত উজলি উঠিল
 সঞ্চাৰি জীৱত নতুন প্ৰাণ ।

জন্ম-মৃত্যু, গোপন তথ্য
 সেই পোহৰত উদ্ভাসি,
 উঠিলে চমক লগাই বিশ্ব
 নতুন ভাৱত উল্লাসি ।

প্ৰচাৰি কৰ্ম মহান মন্ত্ৰ
 দেখালে জগত কৰ্মময়,
 কৰ্ম সত্য ব্যাপিলে ধৰাত
 ঘোষিলে “জননী ভাৰত জয়” ।

আকাশ লজ্ব অহিংসা মন্ত্ৰ
 কৰিলে প্ৰচাৰ তিয়াগী বুদ্ধ,
 ত্যাগ অৱতাৰ গুৰু গৌতমৰ
 ললে ধৰাধামে শিক্ষা শুদ্ধ ।

এই ভাৰতৰ উদাৰ কোলাত
 কত যে মানৱে লভিলে শাস্তি,
 মাতৃ-বুকুত ভাতৃৰ দৰে
 অচিনেও মিলি নাশিলে ক্লান্তি ।

আৰৱ ভূমিৰ মহাপুৰুষৰ
 দিক্ৰিত জন, বিজয়ী বিশ্ব,
 ক্ষমা-অৱতাৰ প্ৰেমিক গুৰুৰ
 শত সহস্ৰ উদাৰ শিষ্য ।

সবাৰে মিলন মন্দিৰ পূত
 ভাৰত জননী শতেক ধন্য ;
 নিজ মহিমাৰে প্ৰকাশে নিজক
 বসুধাৰ প্ৰিয় তীৰ্থ পুণ্য ।

বিশ্ব বিয়াপি মিলন গৰিমা
 উঠে ভাৰতত গগণ ভেদি,
 আহিছে লক্ষ পুত্ৰ ধৰাৰ
 স্বাৰ্থ-জড়িত শংশয় ছেদি ।

ভাতৃ ভাৰত হিংসা তিয়াগি
 ক্ষমাৰ মন্ত্ৰে বিনাশি ভয়,
 কৰ্ম পথত মিলিত যাত্ৰী
 ঘোষিছে “জননী ভাৰত জয় !”

সাপেখাটি

১৮৬০ শ'ক

সুধাকৰ

সুধাৰ আকৰ ৰূপে দিব্য সুধাকৰ
 বৰষিছা সন্তোষৰ সুধা,
 দেখিলে তোমাক সেই আকাশী পথত
 তৃপ্ত হয় নয়নৰ ক্ষুধা ।
 তুমি চন্দ্ৰ আকাশৰ শ্ৰেষ্ঠ অলঙ্কাৰ
 স্নিগ্ধ ৰূপে জগত মোহিছা,
 পৰিহৰি তীব্ৰ ভাৱ শান্ত ভাৱ ধৰি
 শতকোটি নক্ষত্ৰ শাসিছা ।
 কলঙ্কেৰে কলঙ্কিত হলেও, তথাপি
 চিৰকাল সন্তোষ বৰষা,
 সুবিমল কিৰণেৰে আলফুল কৈ
 অন্ততপ্ত হৃদয় পৰশা ।
 সূৰ্য্যৰ দৰে, তীব্ৰ, চোকা অসহন
 নোহোৱা কদাপি হেৰা তুমি,
 শীতল সুন্দৰ গুণ বিভৱে তোমাৰ
 তুমি আছা সমাগৰা ভূমি ।
 অশান্তিৰ সৃষ্টিকাৰি, পৃথিবীৰ ভাৰ,
 অন্ধকাৰ পায় যেয়ে ভাল,
 পাৰে অসন্তোষ তেনে ছৰাছাৰ
 কিৰণেই হয় যদি কাল ।

কলঙ্ক তোমাৰ মণি, উজলাই গুণ,
 ই কোনো কালিমা নোহে আন,
 তুলনাৰ ভাব যদি নাথাকে পাচত
 গুণে তাৰ নজলাই প্ৰাণ ।
 কলঙ্কিত হৈও যদি তোমাৰেই পৰা
 আহে নাগি সন্তোষৰ ধাৰা,
 তেনে কলঙ্কৰ ভাগী হব পাৰো মই ;
 কলঙ্কেৰে মোকো যেন তাৰা ।

ডিহা

১৮৬০ শ'ক

টীয়ক

শান্ত, শীতল, মধুৰ বিমল
 বৈ আছা মোৰ গুৱনী নৈ,
 কিমান কালৰ, কিমান ভাবৰ
 কথা তুমি আছা সদায় কৈ,
 ব্যক্ত নোহোৱা, স্মৰনী কবিতা
 স্মৰতে তোমাৰ বুজিছো মই,
 কুলুকুলু বৰে, মন প্ৰাণ হৰি
 একেটি স্মৰেৰে আহিছা বই

যেতিয়াই তুমি যিটো কপ ধৰা
 তাকেই সদায় দেখিছো ভাল,
 নিজ শকতিৰে কৰ্তব্য সুঁৱৰি
 লুইতৰ সুৰতে ধৰিছা ভাল
 গাঁও ভূঁই ঢাকি পানীৰে তোমাৰ
 খণ্ড প্রলয় যেতিয়া কৰা,
 তেতিয়াও মই ভাল পাও হেৰা
 বিপদেই কৰে সম্পদ চৰা ।
 কোনো খৰালিত বালি মাথো থাকে
 জিৰ জিৰ কৰি এমুঁতি বয়,
 তোমাতে বিচাৰে তথাপিও পানী
 —তেতিয়াও দেখো তোমাৰে জয় ।
 আবেলি, গধূলি, পুৱা তিনিবেলি
 গাঁৱৰ লখিমী কলহ লই,
 নিজ নিজ বাটে তোমাকে উদ্দেশী
 যায় কত কথা তোমাৰে ক'ই ।
 আজি কত দিন পাৰ হৈ গল
 এতিয়াও আছে মনত মোৰ,
 হাতেৰেই খানি বালিত পুখুৰী
 বুকুৱাই দিয়া কলহ বোৰ ।
 তোমাৰ পাৰৰ বহল চাপৰি
 সুন্দৰ অতিকৈ আপোন ঠাই,

চাপৰিত চৰা গৰু ছাগলীয়ে
 চিনে যেন মোক আপোন পাই ।
 তোমাৰ পাৰৰ এজাৰ গছৰ
 মনমোহা সেই বাঙলী ফুল,
 এই জনমত কেনেকে পাহৰো
 জীৱনত যদি নহয় ভুল ।
 দেশ বিদেশৰ পৰা ঘূৰি আহি
 পালেহি তোমাৰ চিনাকি পাৰ,
 অজান ভাৱত হিয়া নাচি উঠে
 শত ভাৱনাই মানে যে হাৰ ;
 মনত পৰিছে জোনালী নিশাৰ
 তোমাৰ পাৰৰ মধুৰ মেল,
 গীতৰ লহৰী স্মৃতিত বাগৰি
 আহি যেন মাৰে বুকুত শেল ।
 সি মধু কণ্ঠ কাল সাগৰত
 অকালতে হয় ওপঙি গ'ল,
 আপোন জনক জলা কলা কৰি
 ছুখ বেজাৰৰ স্মিৰিতি ব'ল ।
 কাল সাগৰৰ সোঁতত ওপঙি
 কোন ক'ত আজি আছোৱা নাই,
 তোমাৰ পাৰৰ মধুৰ মেলৰ
 স্মৃতিটি কিন্তু থাকিব হয় ।

তুচ্ছ ভাবেবে সৰু নৈ বুলি
 কতই তোমাক চায়ো নাচায়,
 পৰৰ জননী চিনিও নিচিনে
 নিজ জননীৰ চেনেহ পাই ।
 মইতো তোমাক নোৱাৰো নিচিনি
 তুমি যে মোৰ আপোন অতি,
 লুইতৰ সৰু চেনেহী জীয়ৰী
 সৰুটি হলেও বৰত বতি ।
 তোমাৰেবা কত গোৱৰৰ দিন
 উটি গুছি গল কোনেনো ক'ব,
 সিদিনাৰ মাথেঁ বুৰঞ্জী পাতত
 কালৰ লিখনি কিমান ব'ব ?
 জয়ধনি কৰি নিজা নৃপতিৰ
 কতবা সৈনিকে পখালি পাৰ,
 মহা আটোপেৰে পাৰ হৈ গ'ল
 চমকিত কৰি পাৰৰ গাঁও ।
 ভৰিত যদিও শুকালে তোমাৰ
 বৈ বৈ বোৱা ফটিক জল,
 বীৰৰ চৰণ পৰশ সুখত
 দুখ দুৰ্গতিৰ পৰিল তল ।
 নোৱাৰা সহিব বেজাৰৰ বোজা
 যৌৱন কালতো তটিনী তুমি,

নীচ মতি যায় যেতিয়া সিদৰে
 কলঙ্কিত কৰি জনম ভূমি ।
 ছুখত সুখত দেশ বিদেশত
 নেপাহৰো মোৰ গুৱনী নৈ,
 প্ৰেৰাসৰ ছুখ অঁতবাই দিও
 তোমাৰ কথাটি নিজক কৈ ।
 যাক দেখিলেই সংসাৰ ভাৱনা
 জীৱন মৰণ পাহৰি যাঁও,
 যাৰ মাত শুনি বুকু উঠে ফুলি
 সবগৰ সুখ ইয়াতে পঁাও ।
 অতদিন যাৰ ডোকাৰ আঁৰত
 পোৱালীৰ দৰে কঢ়ালো কাল,
 নুবুজিলো যাৰ মৰমৰ গুণে
 সংসাৰৰ ছুখ মায়াৰ জাল ।
 সেই মৰমৰ সঁফুৰাটি আনি
 তোমাৰ পাৰতে কৰিলো শেষ,
 অন্ত পৰিল আমাৰ কাৰণে
 সহিব লগীয়া সকলো ক্লেশ ।
 বৰফৰ দৰে গোট মাৰি গল
 চকুৰ লোতক সিদিনা বাতি,
 বুকুৰ কঁপনি বুকুতে মৰিল
 শিল যেন বুকু পৰিল ফাটি ।

বজ্রাহতৰ শৰীৰৰ দৰে

ঠবঠৈ বলো চকুৰে চাই,

কি ৰূপে দহিলে গুৱনী শৰীৰ

তোমাৰ পাবত সিদিনা হয় !

মাক বাপেকৰ একেটি বতন

আপোন জনৰ বুকুৰ ধন,

তোমাৰ পাবতে থলো এই হাতে

পাহৰিব জানো, ভাবুক মন ?

যাৰ নিৰ্বিকৰ বুকুত ইদৰে

অতি আপোনকো আহিলো থৈ,

সুখত দুখত পাই আছো সদা

কিদৰে পাহৰো তোমাক নৈ !

জনা নাই হেৰা আজলী তটিনী

তুমি যেনে দৰে বৈছা আজি,

টীয়কৰ সেই বহল চাপৰি

বিদাৰি অতিকে বঙত সাজি ।

সেইদৰে মোৰ হিয়া চাপৰিৰ

মাজেদি তোমাৰ এশুঁতি বৈ,

যতে থাকো লাগে যেনেকি ভাৱত

তোমাৰ কথাটি থাকিব কৈ ।

জানা বা নাজানা তুমি সক নৈ

সংসাৰত মাথো তোমাকে জনা,

আছে কত জন আছিলে বা কত
 তোমাকেই অতি আপোন মনা ।
 পবা নাই মই ভাবেবে ব্যক্ত
 কবিব তোমাত কিমান বতি,
 ভাষার ছন্দে তোমার গৰিমা
 গাইছো যদিও হেপাহে অতি ।
 কত শত জনে হিয়ার ছন্দে
 বন্দে তোমাক চকুলো ঢালি,
 গাই চিৰকাল তোমার মহিমা
 নহয় মাথোন, আজি বা কালি ।
 মোর দবে এটি ক্ষুদ্র মানরে
 গাও বা নেগাও তোমার গীতি,
 যুগ যুগান্তর গাই আছে গাব
 অন্ত নোহোঁরা সঙ্গীত সিটি ।
 খোজা নাই মই তোমাক তটিনী
 অমর কবিব কবিতা লেখি,
 মোতকৈ তুমি এনেয়ে অমর
 জানো সি সত্য শুনিবা দেখি ।
 নেথাকা যদিও চিৰকাল, কিন্তু
 বহুকাল দিবা ধবাত থিত,
 কোনোবা কবিয়ে তোমার পাৰত
 লিখিবও পাবে তোমার গীত ।

তেতিয়া কবিক তোমাৰ ভাষাৰে
 ছৰাশাৰ কথা জনাবা মোৰ,
 লিখো বুলি লৈ দুৰ্বল ভাষাৰে
 কিদৰে ভাবৰ ভাঙিলে ঠোৰ ।
 তেতিয়া কবিয়ে গাঁথিব তোমাৰ
 মহিমা বখানি কবিতা মালা,
 ভাবৰ ভাষাত ছন্দ ফুলেৰে
 মোহি বীণাপাণি ত্ৰিদিব বালা ।

সার্বজনীন স্তুতি ।

লীলাময় লীলাধৰ—হে চিৰ সুন্দৰ,
 তুমি প্ৰাণ, তুমি প্ৰাণ দাতা,
 তুমি ভক্ত, তুমি ভক্তি,
 তুমি শাক্ত, তুমি শক্তি,
 তুমি মাথোঁ চৰাচৰ পিতা ।
 আদি, অন্ত, মধ্য তুমি,
 তুমি প্ৰিয় জন্মভূমি,
 মাতৃভূমি ককণা আধাৰ,
 তুমি পিতা, তুমি স্বৰ্গ,
 সাধনাৰ চাৰিবৰ্গ,
 নিৰাকাৰ তথাপি সাকাৰ ।

ককণা নিজবা তুমি,

তোমাৰ চৰণ চুমি

মন্দাকিনী বয় প্রেমময়,

যত পশু, পক্ষী, নৰ,

নদ নদী গিৰিবৰ,

তোমাতে সকলো পাই লয় ।

আমি অতি হীনমতি,

অপৰাধ দিনে বাতি,

কৰি আছো সীমা নাই তাৰ,

ঢালা প্রভু পাপ নাশি,

অমৃতৰ বাৰি বাশি,

তুমি পুণ্য—ধন্য কৰ্ণাধাৰ ।

Librarian ★

